

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики дошкільної освіти

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Розвиток комунікативних якостей дітей старшого дошкільного віку в процесі самостійної художньої діяльності

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Виконала:
Панченко Яна Михайлівна
студентка 21-ДО групи,
факультету дошкільної освіти

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Корякіна І. В.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	8
1.1. Психолого-педагогічні аспекти вивчення питання розвитку комунікативних якостей дошкільників	8
1.2. Особливості використання самостійної художньої діяльності в освітньому процесі дошкільного закладу	14
1.3. Вплив самостійної художньої діяльності на розвиток комунікативних якостей старших дошкільників	19
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС САМОСТІЙНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	25
2.1. Діагностика рівня комунікативних умінь у старших дошкільників....	25
2.2. Розробка та реалізація системи роботи щодо розвитку комунікативних якостей дошкільників в процесі самостійної художньої діяльності	33
2.3. Порівняльний аналіз отриманих результатів	37
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	52

Перелік умовних позначень, символів, скорочень

ЗДО – заклад дошкільної освіти

СХД – самостійна художня діяльність

КГ – контрольна група

ЕГ – експериментальна група

ВСТУП

Комунікація відіграє величезну роль у житті людини. Спілкування має велике значення у формуванні людської психіки, її розвитку і становленні розумної, культурної поведінки. У людини повинні бути розвинені навички комунікації, адже через спілкування з іншими людьми вона перетворюється на особистість.

Відносини з іншими людьми зароджуються і найбільш інтенсивно розвиваються в дошкільному віці. Перший досвід таких відносин стає тим фундаментом, на якому будується подальший розвиток особистості. На даний час комунікативний розвиток дітей викликає серйозну тривогу.

В дитинство досить агресивно вторглися комп'ютер і телевізор, захоплення якими часто не залишає місця для необхідної взаємодії з однолітками. Комунікативний дефіцит, який виникає на цьому ґрунті, призводить до небажаних наслідків. Нерідко можна чути скарги на складні відносини дошкільника з однолітками, що виражається в підвищеній конфліктності. Старший дошкільник не завжди адекватно може висловити свої думки, почуття, відчуття, що є перешкодою для встановлення повноцінного контакту.

Проте, саме старший дошкільний вік є надзвичайно сприятливим для оволодіння комунікативними здібностями. Від того, як складуться відносини дитини в першому в її житті колективі – групі дитячого садка – багато в чому залежить подальший шлях її особистісного та соціального розвитку, а отже і подальша доля.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає комунікативну компетентність як комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність

спілкування, стриманість у спілкуванні; культура мовленнєвої комунікації [4].

Для формування особистості дитини важливе значення має зображувальна діяльність. Без виховання естетично грамотних людей, вміння розуміти і цінувати мистецтво, без пробудження у дітей творчого початку неможливе становлення цілісної, гармонійно розвиненої і творчо активної особистості.

У теорії і практиці дошкільного виховання проблемі самостійності в образотворчій діяльності виділено особливе місце. Сукупний аналіз досліджень з даної проблеми свідчить, що самостійність розглядається в постановці дошкільнятами мети діяльності, яка в свою чергу конкретизується у визначенні теми зображення, виборі образотворчих засобів, способів для створення образу в залежності від виду образотворчої діяльності (малювання, ліплення, аплікація).

Образотворча діяльність, що виникає з ініціативи самої дитини, висловлює її інтереси, схильності, а, найголовніше, сприяє прояву її здібностей. Самостійна художньо-творча діяльність сприяє самоактуалізації дітей, розвитку у них самостійності, ініціативи, активності, творчих проявів, комунікативних якостей.

Стан дослідження проблеми. Дослідженням комунікативних умінь займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: А.А. Бодальов, Я.Л. Коломінський, А.О. Леонт'єв, О.М. Леонт'єв, М.І. Лісіна, Л.П. Буєва, В.М. Соковкін, Б. Спок, У. Бронфенбреннер та ін. О.М. Леонт'єв вважає, що спілкування є важливою стороною діяльності, так як воно присутнє в будь-якій діяльності в якості її елемента. В.М. Соковкін аналізує людське спілкування, як комунікацію, як діяльність, як відношення, як взаєморозуміння і як взаємовплив. М.І. Лісіна дослідила еволюцію потреби в спілкуванні в онтогенезі. Нею виділено чотири стадії розвитку цієї потреби. У. Бронфенбреннер в якості основних якостей особистості, які набуваються дітьми в процесі спілкування з однолітками, виділяє взаємну довіру, доброту,

готовність до співпраці, відкритість. Б. Спок також підкреслює, що тільки в спілкуванні з іншими дітьми дитина навчається взаємодіяти з людьми і одночасно відстоювати свої права.

Проблему прояву у дітей ініціативи, самостійності та художньо-творчих проявів, а також характеристику педагогічних умов, що обумовлюють їх розвиток, досліджували такі вчені, як Н.А. Ветлугіна, І.Л.Дзержинська, В.А.Езікеєва, Т.Г. Казакова, Л.Н. Комісарова, Л.Я. Панкратова, Л.В. Пантелєєва, Г.Н.Пантелєєв, А.Є. Шибіцька, Л.С.Фурміна .

Об'єкт дослідження – формування комунікативних якостей старших дошкільників.

Предмет дослідження – самостійна художня діяльність як засіб розвитку комунікативних якостей дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і експериментально дослідити особливості впливу самостійної художньої діяльності на розвиток комунікативних якостей дошкільнят.

Гіпотеза – рівень розвитку комунікативних умінь старших дошкільників підвищиться за умови систематичного використання самостійної художньої діяльності в освітньому закладі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати підходи до вивчення поняття комунікативні уміння та їх формування у дітей дошкільного віку.
2. Визначити особливості використання самостійної художньої діяльності в закладі дошкільної освіти.
3. Дослідити рівень сформованості комунікативних умінь старших дошкільників.
4. Розробити і впровадити систему роботи щодо розвитку комунікативних умінь дітей дошкільного віку під час самостійної художньої діяльності.
5. Виявити динаміку впливу проведеної роботи на розвиток комунікативних якостей дітей в ході контрольного експерименту.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було використано такі методи: теоретичні: вивчення стану проблеми у психолого-педагогічній, методичній літературі; теоретичний пошук (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення даних); емпіричні: констатувальний, формувальний та контрольний експерименти; застосування діагностичних методик; педагогічне оцінювання рівнів сформованості комунікативних якостей старших дошкільників; статистичний аналіз результатів дослідження.

Новизна та практична значущість дослідження полягає в тому, що отримані експериментальні результати розширюють і збагачують традиційні підходи до процесу розвитку комунікативних якостей дошкільників, розкривають педагогічний потенціал самостійної художньої діяльності.

Експериментальна база дослідження: Дослідження проводилось на базі ЗДО «Журавка» м. Глухів Сумської області.

Структура і обсяг роботи : Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 51 сторінку тексту, 6 додатків. Список джерел включає 44 найменування літератури.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Психолого-педагогічні аспекти вивчення питання розвитку комунікативних якостей дошкільників

Принциповим в дошкільній педагогіці є той факт, що мовленнєвий розвиток дитини є одним з основних чинників становлення особистості в дошкільному дитинстві. Ступінь розвитку мовлення визначає рівень сформованості соціальних і пізнавальних досягнень дитини – потреб і інтересів, знань, умінь та навичок, а також інших психічних якостей, що є основою особистісної культури.

У Базовому компоненті дошкільної освіти освітня лінія «Мовлення дитини» передбачає певний рівень мовної та мовленнєвої освіченості дитини, тобто компетенцій, які в мові визначаються за результатами їх застосування» [4].

Як зазначає Л. Столяренко, «комунікативна компетенція – це здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми; це система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії» [40, с. 122].

Проблема спілкування розглядається представниками різних наук – істориками, філософами, соціологами, психологами, лінгвістами, педагогами. Лінгвісти досліджуючи поняття «культура мови» зазначають наступне: «Культура мови дає сумарну оцінку якості мови чи оцінку окремих її рівнів та аспектів». Під культурою мови розуміється чітко виражена тенденція до

розвитку в літературній мові (як у розмовній, так і книжній) якостей, які вимагаються її спеціальною функцією. Такі якості називають комунікативними якостями мови, інколи критеріями, критеріями удосконалення мови, комунікативними ознаками, основними вимогами до мовлення. Комунікативні якості мови — це реальні властивості її змістової і формальної сторони. Саме система цих властивостей визначає ступінь комунікативної досконалості мови [22].

Розуміння одних якостей мови у сучасній науці більш чи менш склалося (правильність, точність, логічність, чистота), розуміння інших лише окреслилося (дієвість, естетичність, емоційність, змістовність). Окремі якості відомі з давніх часів, розглядалися в риториках, причому кожна епоха і кожна наука про національну мову вносила у цей розгляд щось своє. Так, у 1927 році український професор М.Сулима зазначав: «... є кілька однакових вимог до всіх чисто стилів: ясність, зрозумілість, чистота й правильність мови» [41, с. 147]. Однак лише в останні три десятиліття, у зв'язку зі становленням науки про культуру мови, вчені впритул підійшли до питання про ознаки, якості культури мови.

М.Ілляш пропонує таку класифікацію комунікативних якостей мови: правильність, точність, логічність, чистота, багатство і різноманітність, виразність і образність, стислість і доречність [17, с. 44].

Л.Скворцов вважає, що мовна майстерність полягає в умінні вибрати із паралельних варіантів найбільш точний у змістовому плані, стилістично доречний, виразний, доступний і т. ін. Проте у монографії «Теоретические основы культуры речи» вчений не розглядає комунікативних якостей мови [39, с. 251].

Якщо А. Васильєва на першому рівні культури мови висуває критерій літературно-мовної правильності, то на другому – критерій стилістичної відповідності і комунікативної доцільності [9, с. 42].

В українській лінгвістиці аналіз комунікативних якостей мови знаходимо у мовознавчих студіях Л.Булаховського. На думку вченого, у

число критеріїв удосконалення мови входить гнучкість фрази, ясність, точність, багатство, естетичність [7].

Загалом у працях українських мовознавців виділяються такі комунікативні якості культури мови, як правильність, чистота, багатство, доступність, краса мови (Рильський), правильність, точність, логічність, чистота (Жовтобрюх), точність, ясність, чистота, багатство словника, різноманітність граматичних конструкцій, художня виразність, логічна стрункість (Ганич, Олійник) [22].

В галузі загальної психології основними напрямками досліджень є проблеми сприйняття людиною об'єктів зовнішнього світу, психологія мови, формування розумових дій і розумових процесів в зв'язку з мовним спілкуванням.

Дослідники проблем спілкування відзначають, що воно слугує встановленню єдності між людьми, регулює їх спільну діяльність, є інструментом пізнання і основою свідомості для окремої людини, сприяє самовизначенню особистості, без чого людина випала б із спільної діяльності і виявилася б поза людством втраченою і безпорадною.

Положення про вирішальну роль спілкування в психічному розвитку дитини було висунуто і розроблялося Л.С. Виготським. У роботах Виготського намічений взаємозв'язок і взаємозалежність відносин «дитина – дитина» і «дитина – дорослий» в психічному розвитку дітей: «Дитина в змозі за допомогою наслідування в колективній діяльності під керівництвом дорослих зробити набагато більше і, до того ж, зробити з розумінням, самостійно» [10, с. 56].

На думку М.І. Лісіної дитина «стає людиною, тільки привласнюючи суспільно-історичний досвід людства в процесі спілкування із старшими за віком людьми, його живими носіями. Спілкування є умовою і найважливішим фактором психічного розвитку дитини» [26, с. 112].

Як наголошується в ряді досліджень, найбільш розробленим є підхід до спілкування як до процесу, системи взаємодії суб'єктів (О.М. Леонтьєв) [25, с. 96]. Деякі з визначень такі:

«Спілкування – взаємодія двох або більше людей, спрямоване на узгодження та об'єднання їх зусиль з метою налагодження відносин і досягнення загального результату».

«Спілкування – це комунікативна діяльність, процес специфічного контактування обличчям до обличчя, яке може бути спрямоване не тільки на ефективне вирішення завдань спільної діяльності, а й на встановлення особистісних відносин і пізнання іншої людини».

В зв'язку з цим найбільш широкого поширення набула точка зору, в основі якої лежить розуміння спілкування як комунікативної діяльності. Така точка зору склалася не відразу і отримала широкий розвиток в працях О. О. Леонтьєва, М. І. Лісіної, Д. Б. Ельконіна та ін. [25], [26].

У дошкільній педагогіці переважає точка зору М.І.Лісіної, Т.О.Репіної, А.Г.Рузької, згідно з якою «спілкування» і «комунікативна діяльність» розглядаються як синоніми. Вони наголошують на тому, що «розвиток спілкування дошкільнят з однолітком, як і з дорослим, постає як процес якісних перетворень структури комунікативної діяльності» [26], [35].

М.І.Лісіна в структурі спілкування, як комунікативної діяльності, виділено такі компоненти: предмет спілкування, потреба в спілкуванні, комунікативні мотиви, дії спілкування, завдання спілкування, засоби спілкування, продукти спілкування.

М. І. Лісіна зазначає, що спілкування для дитини – це «активні дії», за допомогою яких дитина прагне передати іншим і отримати від них певну інформацію, встановити з оточуючими необхідні їй емоційно забарвлені відносини і погоджувати свої дії з оточуючими, задовольняти свої матеріальні і духовні потреби. Вона виділяє в сфері спілкування з дорослими експресивно-мімічні, предметно-дієві і мовні засоби, що з'являються послідовно, зі значними інтервалами. У контактах з однолітками дитина

використовує ті ж три категорії і до початку оформлення спілкування, тобто до трьох років вона, практично, вже володіє ними. Автором зазначено, що у молодших дошкільнят провідне становище займають виразні та практичні операції, проте до старшого дошкільнього віку мова виступає на передній план і займає положення провідної комунікативної операції [27, с. 61-62].

Структура культури мовленнєвого спілкування дошкільників містить такі складові:

- правильність мовлення, комунікативна доцільність та якість мовлення (точність, виразність, мелодійність, ясність),
- якість мовленнєвого етикету (лексичного набору формул мовленнєвого етикету);
- розгортання формул мовленнєвого етикету шляхом звертань та мотивування;
- відповідність жестів, міміки, інтонацій правилам та нормам мовленнєвого етикету;
- невербальні засоби спілкування, емоційно-вольові вияви.

У дослідженні Р.К.Терещук визначаються параметри комунікативної діяльності дошкільнят:

- Соціальна чутливість – здатність дитини сприймати вплив партнерів по спілкуванню і реагувати на них.
- Комунікативна ініціатива полягає в її здатності звертатися до партнера за своєю ініціативою, бажаючи схилити його до спілкування, перебудувати контакти або їх припинити.
- Емоційне ставлення складається окремо до кожної дитини, в залежності від досвіду взаємодії з нею і характеризує ступінь розташування і відтінки змісту.

Л.М.Галігузова, О.О.Смирнова, вивчаючи спілкування дітей з однолітками, виділили характерні особливості їх контактів. Так авторами відзначається, що першою відмінною рисою контактів з однолітками є яскрава емоційна насиченість. Розмови дітей з дорослими протікають більш

спокійно, без зайвої експресії, тоді як розмови з однолітками супроводжуються різкими інтонаціями, криком, кривляння, сміхом. У спілкуванні дошкільнят спостерігається майже в десять разів більше експресивно-мімічних проявів та підкреслено яскравих виразних інтонацій від яскравого вираженого обурення до бурхливої радості. Друга особливість контактів дошкільнят складається в нестандартності дитячих висловлювань, загальноприйнятих фраз і мовних зворотів. Розмовляючи між собою, діти використовують несподівані, непередбачувані слова, поєднання слів і звуків, фрази, проявляючи свою індивідуальність і творчу самостійність. Третя відмінна риса спілкування дошкільнят – переважання ініціативних висловлювань над висловлюваннями у відповідь. Тому бесіди, як правило, не виходять: діти перебивають один одного, кожен говорить про своє, не слухаючи партнера, тоді як ініціативу і пропозиції дорослого дитина завжди підтримує, намагається відповісти на питання дорослого, продовжити розпочату розмову, вважає за краще слухати, ніж говорити сам. Четверта відмінна риса – багатство призначення і функцій спілкування. Спілкування з однолітками є значно багатшим: тут і управління діями партнера (показати як можна і як не можна робити), і контроль його дій (вчасно зробити зауваження), нав'язування власних зразків (змусити зробити саме так), і спільна гра (разом вирішити, як будемо грати), і постійне порівнювання з собою (я так можу, а ти?) [11, с. 74-75].

Спілкуючись з однолітками, на думку авторів, дитина опановує такими комунікативними вміннями як вміння прикидатися, висловлювати образу (навмисне не помічати, не відповідати), фантазувати (придумувати щось незвичайне, нереальне).

Таким чином, в спілкуванні з дорослими дитина вчиться говорити і знає, як треба слухати і розуміти іншого, засвоює нові знання, а в спілкуванні з однолітками – самовиражатися, керувати іншими, вступати в різноманітні стосунки.

Т.О. Репіна вбачала роль спілкування дітей в обміні пізнавальною та експресивною інформацією, в плануванні та організації спільної діяльності, в сприйнятті та розумінні партнера, надавала величезного значення роботі, спрямованій на формування у дошкільнят якостей і умінь, за допомогою яких вони можуть успішно будувати спільну діяльність. До таких умінь вона відносить і комунікативні (мовні, мімічні, пантомімічні) вміння. Т.О.Репіна підкреслює, що завдання щодо формування комунікативних умінь набуває особливого значення на шостому році життя дитини, так як в цьому віці посилюється потреба в змістовному спілкуванні з однолітками, розширюється діапазон спільних дій, з'являється тенденція до збільшення складу вільних об'єднань [35, с. 54-57].

В роботі А.А. Рояк розкриваються глибинні причини статусних характеристик дітей, говориться про те, що мотиваційні труднощі у взаєминах дошкільнят, пов'язані з їх егоїстичною, авторитарною поведінкою, а також зі спотвореної потреби у спільній грі з однолітком, призводять до низького соціального статусу дитини в групі, викликають небажані порушення в розвитку її міжособистісних стосунків з оточуючими людьми. Істотною умовою прийняття дитини однолітками в гру, бажання з нею співпрацювати є рівень володіння дошкільниками певною стороною комунікативних якостей, а також способами спілкування [36, с. 89].

Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження, можна сказати, що у дітей старшого дошкільного віку є всі необхідні передумови, що забезпечують можливість формування у них комунікативних якостей, тому що саме дошкільний вік є сензитивним періодом розвитку спілкування в різних видах діяльності.

1.2. Особливості використання самостійної художньої діяльності в освітньому процесі дошкільного закладу

Проблема вивчення самостійності як стрижневої якості особистості, пошук резервів і ефективних шляхів її виховання є однією з центральних в психолого-педагогічній науці. В даний час її актуальність обумовлюється гуманістичними завданнями більш повного розкриття індивідуальності, особистості дитини, що розвивається.

У педагогіці самостійність визначається, як одна з провідних якостей особистості, що виражається в умінні ставити перед собою певні цілі, досягати їх власними силами. Самостійність передбачає відповідальне ставлення людини до своєї поведінки, здатність діяти свідомо і ініціативно не тільки в знайомій обстановці, але і в нових умовах, в тому числі що вимагають прийняття нестандартних рішень [44, с. 7].

У теорії і практиці дошкільного виховання проблеми самостійності в образотворчій діяльності приділено особливе місце. Сукупний аналіз досліджень з даної проблеми свідчить, що самостійність розглядається в постановці дошкільнятами мети діяльності, яка в свою чергу конкретизується у визначенні теми зображення, виборі зображувальних засобів, способів для створення образу в залежності від виду образотворчої діяльності (малювання, ліплення, аплікація).

Самостійна художня діяльність виникає з ініціативи дітей для задоволення їх індивідуальних потреб: зробити подарунок мамі, змайструвати іграшку для гри тощо. Завдання педагога – не порушуючи задуму дитини, допомогти їй, якщо виникне така необхідність. Вихователь розвиває самостійність дітей, використовуючи підказку, залучення уваги до предмета, об'єкта, запитання, пропозиції, оцінку результатів і рівня самостійності, вигадки, фантазії.

Самостійна діяльність може носити індивідуальний характер, а іноді діти об'єднуються по дві, три особи і, обговоривши свій задум, разом готують концерт, малюють декорації, виготовляють атрибути для гри, організовують театралізовану гру.

Ознаками самостійної діяльності є увага дитини до засобів виразності в музиці, рухах, малюнку, мовленні та уміння переносити засвоєне в власну нову діяльність, застосовувати для вирішення нових завдань [34, с. 41].

Самостійна художня діяльність володіє великими можливостями в розвитку особистості дитини:

- розвиваються ініціатива, самостійність, активність;
- процес самостійної художньої діяльності закріплює набуті на заняттях і в спільній з педагогом діяльності знання, вміння, навички, способи діяльності, стимулює їх перенесення в нові життєві умови;
- в самостійній художній діяльності знаходять природний вихід різні яскраві враження, що вплинули на уяву і емоції дитини, знімаючи напругу, роблячи її внутрішній світ комфортніше;
- удосконалюючи і закріплюючи свої навички та вміння в процесі самостійної діяльності, дитина все більше відчуває впевненість в собі, у своїх можливостях;
- в процесі самостійної художньої діяльності дітей проходить саморозвиток, самонавчання через наслідування інших, вміння яких вразило їх уяву і викликало бажання діяти таким чином.

Специфіка самостійної образотворчої діяльності дітей:

- вона виникає з ініціативи дітей;
- дитина сама визначає мету;
- сама знаходить засоби для її втілення;
- планує діяльність, домагаючись бажаного результату;
- в процесі цієї форми діяльності закріплюються і вдосконалюються навички колективної діяльності: діти обговорюють один з одним свої задуми, діляться порадами, надають дружню допомогу, оцінюють [24, с. 117-118].

Самостійна художня діяльність виникає майже завжди з ініціативи дітей і проходить, здавалося б, без безпосереднього керівництва вихователя. Однак потрібно говорити про те що, ефективність виховання самостійності в образотворчій діяльності, зокрема, залежить від дотримання педагогом

певних умов. Досвід показує, що одним з найбільш важливих умов успішного прояву самостійності є різноманітність і варіативність роботи з дітьми під час занять образотворчою діяльністю (новизна обстановки, організація заняття в ігровій формі, незвичайний початок роботи, різноманітні образотворчі матеріали, цікаві завдання, що не повторюються, можливість самостійного вибору образотворчих матеріалів тощо).

Іншою важливою умовою виступає опора образотворчої діяльності на особистий досвід дитини, на враження, отримані дошкільнятами від реальної дійсності. Дітям цікавіше і доступніше зображати те, що їм добре знайоме, з чим вони зустрічаються в повсякденному житті, що привертає їх увагу. Це підвищує особистісно значущу мотивацію занять, розвиває фантазію і творчість, сприяє прояву самостійності.

Наступним умовою для ефективного прояву дітьми самостійності виступає індивідуальний підхід до дитини з боку педагога, який базується на знанні специфічних особливостей кожного малюка, врахування рівня розвитку образотворчих умінь і навичок, що, в свою чергу, передбачає диференціацію навчальних завдань для дітей з різними рівнями образотворчих умінь, підбір методів і прийомів керівництва відповідно до інтересів, особливостей, можливостей дітей.

Важливим виступає і організація особистісно орієнтованої взаємодії педагога з дитиною. Вона повинно бути спрямована на позицію партнерства, співпрацю з дитиною, на визнання дорослим її самостійності як повноправного суб'єкта, а не об'єкта процесу виховання [8, с. 60-61].

Організація ігрової форми образотворчої діяльності, також сприяє прояву самостійності у дошкільнят (процесуальна гра, ігрові вправи, ігрові ситуації тощо). Гра має багато спільного з образотворчою діяльністю, і на основі цього з'являється необхідність встановлення зв'язку між ними. Обидва види діяльності ґрунтуються на враженнях, які отримують діти з навколишнього життя. Завдяки зв'язку з грою образотворча діяльність стає більш цікавою, привабливою для дитини, викликає яскравий емоційний

відгук, створює особисто значущий мотив діяльності, так як зображати хід гри, створювати ігрові образи значно цікавіше, ніж просто малювати, ліпити або наклеювати будь-що.

Крім того, ігрова форма організації сприяє формуванню у дошкільника вміння ставити мету, планувати дії, опановувати способами зображення, контролювати хід виконання, давати оцінку, а значить проявляти самостійність на всіх етапах образотворчої діяльності.

Тісний контакт педагога з сім'ями дітей є ще однією важливою умовою для художньо - творчого розвитку дітей.

Зміст самостійної художньої діяльності дітей збагачується не тільки враженнями, отриманими в дитячому саду. Все, що дитина спостерігає поза межами дитячого садка і отримує в процесі спілкування з батьками, братами, сестрами, теж знаходить своє відображення в малюнку, ліпленні, в ігровій творчості. Особливо сильні враження справляють на дитину яскраві персонажі з лялькових театрів, мультфільмів, дитячих передач, які діти дивляться вдома з батьками, потім зображують по - своєму. Разом з батьками дитина відпочиває на природі, подорожує, відвідує виставки, а отримані враження переносять у власну художню діяльність.

Для більш тісного контакту з сім'єю проводяться майстер-класи, консультації для батьків, анкетування. Батькам надається перелік ігор, які можна провести з дітьми вдома, на природі.

Батьки повинні враховувати рекомендації вихователів, ділитися з ними своїми турботами, розповідати про інтереси своєї дитини, її іграх вдома. Так встановлюються зв'язки між різними формами організації дитячої діяльності.

Створення та збагачення предметно-розвиваючого середовища, зокрема облаштування зони самостійної художньої діяльності дошкільнят, розглядається також як умова оптимізації самостійності дошкільників. Таке середовище передбачає право самостійного вибору діяльності, право на прояв своєї індивідуальності [16, с. 191]. У групі організовується зона самостійної художньої діяльності – дитяча майстерня, де діти можуть

самостійно займатися декоративно-оформлювальною діяльністю (іграшки-саморобки, елементи костюмів до свят, декорації до дитячих ранків, елементи інтер'єру для прикрашання групи), дитина може малювати олівцями, фломастерами, фарбами, крейдою, вугіллям, пальчиками, долоньками тощо. Матеріали та обладнання повинно періодично змінюватися і доповнюватися. До обладнання для занять самостійною художньою діяльністю входять: репродукції картин, ілюстрації з дитячих книг за темою, яку педагог запланував на найближче майбутнє, образотворчий матеріал (гуаш, акварель, воскова крейда, фломастери різної товщини, кольорові олівці, пензлики, склянки, глина, стеки, серветки, картон різної якості і розміру, клаптики тканини, нитки, гудзики, намистини, наклейки, фантики, ножиці на підставці, клей тощо. Таке середовище дозволить дитині вільно реалізовувати свої задуми, буде сприяти розвитку образотворчої творчості, прояву у неї самостійності [30].

Отже, в процесі самостійної художньої діяльності у дітей розвивається творча активність, інтерес до власної пізнавальної діяльності, самостійність у виборі тем для зображення і самореалізації. Діючи самостійно, дитина отримує можливість самостверджуватися в собі саме і в колективі однолітків, що тісно пов'язане з розвитком комунікативних якостей дошкільнят та розвитком повноцінної особистості дитини.

1.3. Вплив самостійної художньої діяльності на розвиток комунікативних якостей старших дошкільників

Самостійна художня діяльність, будучи одним з дієвих засобів естетичного розвитку, стоїть на позиціях розвиваючого навчання, допомагаючи дитині освоювати духовний і матеріальний світ, одночасно створюючи новий продукт. Саме в ній виявляються і реалізуються творчі

здібності дітей дошкільного віку, ґрунтуючись на особистісних переживаннях і початковому соціальному досвіді, відбувається формування комунікативних якостей. Тому пошук шляхів ефективності процесу комунікації дітей дошкільного віку засобами самостійної художньої діяльності стає актуальною необхідністю.

Дослідження показали, що діти п'яти років не завжди адекватно можуть висловити свої думки, почуття, відчуття, що є перешкодою для встановлення повноцінного контакту між дорослим і дитиною. У той час як саме дошкільний вік є надзвичайно сприятливим для розвитку комунікативних якостей. Діти в цьому віці відрізняються особливою чутливістю до мовних явищ, у них з'являється інтерес до осмислення свого мовного досвіду, вирішення комунікативних завдань.

Дуже часто спостереження за дитиною показує наявність певних порушень в спілкуванні – відхід від контактів з однолітками, конфлікти, бійки, небажання зважати на думку або бажання іншого, скарги педагогові. Це відбувається не тому, що діти не знають правил поведінки, а тому, що навіть старшому дошкільнику важко «влізти в шкуру» кривдника і відчутти, що відчуває інший.

Уміння ефективно спілкуватися залежить від багатьох факторів і, більшою мірою, від відносин із значущими дорослими, а також від індивідуальних особливостей самої дитини [37].

Вітчизняні психологи (В. Г. Асєєв, Ф.Д. Горбов, А.І. Донцов, Н.Н. Обозов, Д.А. Ошанін, Л.І. Уманський, А.С. Чернишов). Вони охарактеризували основні форми організації спільної продуктивної діяльності:

- спільно-індивідуальна – учасники діяльності на початку працюють індивідуально з урахуванням загального задуму, і лише на завершальному етапі робота кожного стає частиною загальної композиції;

- спільно-послідовна – припускає роботу за принципом конвеєра, коли результат дій одного учасника знаходиться в тісній залежності від результатів попереднього і наступного учасника;

- спільно-взаємодіюча – робота виконується всіма учасниками одночасно, узгодження їх дій здійснюється на всіх етапах.

Так як самостійна художня діяльність має великі освітні та розвивальні можливості, то можна припустити, що вона впливає на соціальний і в той же час комунікативний розвиток дошкільнят. У зв'язку з цим здійснення колективної продуктивної діяльності в дошкільних освітніх установах виступає, як об'єктивна можливість успішної соціалізації дітей дошкільного віку [6, с. 13-14].

В самостійній художній діяльності діти, як правило, діють індивідуально. Іноді вони об'єднуються за інтересами, діють колективно по троє-четверо або великими групами, колективна творчість збагачує дітей. За своєю власною ініціативою діти можуть себе проявляти в різних видах художньо-творчої діяльності. Т.Г.Казакова в посібнику «Естетичне виховання в дитячому садку» зазначає, що в молодшому дошкільному віці виникають найпростіші форми самостійної діяльності (розгляд ілюстрацій в книзі, малювання кольоровою крейдою, паличкою на снігу, на піску тощо), у старших дошкільників спостерігається більш розгорнутий характер. Самостійна художня діяльність часто має синтетичний характер: діти можуть одночасно малювати і наспівувати знайомі мелодії, розглядати картинки і вимовляти вголос відомі їм вірші або потішки, показувати сценки з лялькової вистави і співати пісні або танцювати тощо. Таке поєднання різних видів діяльності дає дитині можливість повніше мобілізувати свій художній досвід, яскравіше проявити свої схильності і здібності [18, с. 158].

Г.Г. Григор'єва визначає високий рівень розвитку самостійної художньої діяльності дітей в наступних проявах: специфічні мотиви; дитиною рухає прагнення висловити думки, почуття, свої враження про світ, дитина в своїй творчості бажає бути зрозумілою та прийнятою дорослими і

дітьми, прагнути отримати схвалення, адресує їм свою роботу, тобто діяльність викликається суспільно-спрямованими мотивами.

Для результативного процесу розвитку навичок спілкування дошкільнят в ЗДО в ході продуктивних видів діяльності, активного засвоєння дошкільнятами цінностей, соціальних норм і правил необхідно спрямовувати освітню роботу таким чином, щоб дитина відчувала себе впевненою, захищеною, щасливою, переконаною в тому, що її люблять, задовольняють її розумні потреби. Цілісність в осмисленні понять соціальної дійсності досягається завдяки широкому використанню педагогічних засобів [13, с. 39].

Для успішного виконання завдань можуть бути застосовані наступні методи і прийоми, спрямовані на колективну взаємодію і співпрацю в самостійній художній діяльності:

1) використання мотиваційного компонента при постановці завдань (зробити для когось подарунок, саморобку);

2) формування у дітей здатності розпізнати ситуацію співпраці, обрати і прийняти таку позицію в соціальних відносинах, яка відповідає їх можливостям в даній діяльності (вміння вислуховувати і зважати на думку інших при виготовленні колективних панно, колажів, чітко висловити свою думку);

3) ігрові проблемні ситуації (реалізуючи дані ситуації, педагог впливає на почуття жалю, яке є в дошкільньому віці, спонукають дітей до співчуття, співпереживання при вирішенні поставленого завдання);

4) ситуації морального вибору (коли усвідомлення найважливіших моральних категорій досягається дошкільнятами з опорою на конкретні дії щодо однолітків: допомога в завершенні розпочатого виробу тощо).

Розширення уявлень про особливості процесу соціалізації дітей дошкільнього віку в самостійній художній діяльності відкриє нові шляхи оптимізації проблеми соціального розвитку за допомогою продуктивної діяльності; визначить умови і соціально-педагогічні можливості самостійної художньої діяльності.

Самостійна художня діяльність в дитячому садку є видом культурної практики, де відбувається успішне формування та реалізація здібностей вихованців, і який можна організувати в умовах ЗДО [33, с. 102].

Під час самостійної художньої діяльності дошкільник займається малюванням, ліпленням, конструюванням, аплікацією. Від гри ці види діяльності відрізняються тим, що пов'язані зі створенням будь-якого кінцевого продукту. Такі дії розвивають не тільки образні форми мислення, цілеспрямованість, вміння планувати і досягати результату, а й такі комунікативні якості як вміння чітко висловити свою думку, пояснити одноліткові щось, правильно вживати та вимовляти слова.

Крім того, самостійна художня діяльність справляє позитивний вплив на емоційно-особистісне становлення дитини, дає можливість для творчості, виховує самостійність, формує вміння передбачати майбутній результат, розвиває просторово-образне мислення, дає поштовх для збагачення мови, а також підвищує рівень підготовленості дітей до шкільного навчання [42, с. 87].

Спираючись на думку вчених, можна зробити висновок, що розвиток вміння взаємодіяти один з одним, здійснюється за допомогою цілеспрямованого освітнього процесу, змістом якого є різні аспекти соціальної культури. Накопичений у відносинах початковий соціальний досвід вимагає своєї реалізації в системі взаємин, норми яких найбільш ефективно засвоюються дітьми в самостійній художній діяльності, яка посилює внутрішній план діяльності дитини та її емоційно образну активність, є засобом саморозвитку та стимулом до творчого самовираження.

Висновок до розділу 1

Таким чином, проаналізувавши психолого-педагогічні першоджерела, ми з'ясували, що формування конструктивних умінь – це педагогічна проблема, яка є багатоаспектною за способами її розв'язання, багатомірною за проявами, актуальною за часом. Зазначена проблема тривалий проміжок часу залишалася об'єктом психологічних досліджень і до цього часу є актуальною для наукових досліджень психології та педагогіки.

У спілкуванні з дорослим дитина опановує культуру мовлення та спілкування: навчається не перебивати співрозмовника, враховувати його вік, досвід, користуватися прийомами впливу на партнера у діалозі, вживаючи слова ввічливості, зосереджуватися на темі розмови, стежити за смисловою та синтаксичною організацією свого мовлення, говорити правильно.

Особливо важливого значення має одноліток у становленні основ особистості дитини та її комунікативного розвитку. Багато вчених вказують на те, що невід'ємною частиною взаємин дитини і дорослого є авторитарний характер дій дорослого, що обмежує свободу особистості; відповідно значно більш продуктивним в плані формування особистості є спілкування з однолітком.

Образотворча діяльність, що виникає з ініціативи самої дитини, висловлює її інтереси, схильності, а, найголовніше, сприяє прояву її здібностей. Самостійна художньо-творча діяльність сприяє самоактуалізації дітей, розвитку у них самостійності, ініціативи, активності, творчих проявів, інтересу до власної художньої діяльності. Тому вона дає можливість для саморозвитку, самореалізації дітей в самостійній художньо-творчій діяльності.

Вітчизняні педагоги і психологи у своїх дослідженнях наголошують на ролі спільної продуктивної діяльності у самостійній художній діяльності. Саме в ній формуються дружні і теплі стосунки дітей та такі комунікативні якості як правильність, комунікативна доцільність, якість мовлення (точність, виразність, мелодійність). Провідна роль в цьому процесі належить

дорослому, який навчає дітей позитивним прийомам спілкування, виробляє вміння домовлятися.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС САМОСТІЙНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Діагностика рівня комунікативних умінь у старших дошкільників

Для перевірки гіпотези була організована експериментальна робота, яка проходила на базі закладу дошкільної освіти «Журавка» м. Глухів Сумської області.

В експерименті брали участь 40 дітей шостого року життя, з яких 20 дітей ми віднесли до експериментальної групи (старша група «Б»), а 20 – до контрольної (старша група «А»), 10 вихователів ЗДО.

Метою експериментальної роботи стало виявлення рівня сформованості комунікативних умінь старших дошкільників та розробити і впровадити систему роботи щодо розвитку комунікативних умінь дітей дошкільного віку під час самостійної художньої діяльності.

Завдання експериментальної роботи:

1. Виявити рівень сформованості комунікативних умінь та самостійності старших дошкільників в образотворчій діяльності.
2. Розробити і впровадити систему роботи щодо розвитку комунікативних умінь дітей дошкільного віку під час самостійної художньої діяльності.
3. Виявити динаміку впливу проведеної роботи на розвиток комунікативних якостей дітей в ході контрольного експерименту.

Мета констатувального етапу:

- 1) вивчення рівня сформованості комунікативних умінь старших дошкільників;

2) виявлення рівня розвитку самостійності старших дошкільників в образотворчій діяльності та анкетування вихователів.

Для здійснення поставлених завдань були використані наступні методи: анкетування вихователів, спостереження за різними видами діяльності дітей з метою виявлення рівня сформованості комунікативних умінь, дослідження рівня розвитку самостійності старших дошкільників в образотворчій діяльності.

З вихователями ЗДО було проведене анкетування в ході якого було виявлена їх думка щодо організації роботи щодо розвитку комунікативних якостей дошкільнят та самостійної художньої діяльності в їх групах. В опитуванні брало участь 10 педагогів.

Анкета для вихователів

1. Що, на Вашу думку, лежить в основі занять дітей самостійною художньою діяльністю?
2. Які умови створені в вашій групі для реалізації творчих задумів?
3. Які з джерел самостійної художньої діяльності Ви вважаєте пріоритетними (мистецтво, навколишня дійсність, знання отримані на занятті)?
4. Які форми роботи сприяють формуванню інтересу до самостійної художньої діяльності?
5. Як саме Ви заохочуєте дітей до занять самостійною художньою діяльністю?
6. В яких видах діяльності, на Вашу думку, краще розвиваються комунікативні якості (образотворча, мовленнєва, театральна, музична)?
7. Чи плануєте Ви спеціальні види роботи щодо розвитку комунікативних якостей? Які саме?

На запитання «Що, на Вашу думку, лежить в основі занять дітей самостійною художньою діяльністю?» відповіли наступним чином: «інтерес» – 40 %, «наявність необхідних матеріалів, обладнання» – 50 %, «вільний від занять час» – 20 %. Серед умов, створених в групі для реалізації творчих

задумів педагога називають предмети українського побуту та народні іграшки, книжки з ілюстраціями, обладнання для занять малюванням, ліпленням, конструюванням, шапочки-маски та елементи костюмів, ляльки-бібабо, дитячі музичні інструменти. Відповідаючи на запитання «Які з джерел самостійної художньої діяльності Ви вважаєте пріоритетними», вихователі зазначали наступні: «мистецтво» – 20 %, «навколишня дійсність» – 20 %, «знання, отримані на занятті» – 60 %. Серед форм роботи, що сприяють формуванню інтересу до самостійної художньої діяльності називають в переважній більшості заняття (50 %), ігри – 20%, вправлення в набутих уміннях – 30 %. Заохочують дітей до занять самостійною художньою діяльністю власним прикладом 30 %, звертанням уваги на обладнання 40 %, нагадуванням про те, що робили на занятті і пропозицією позайматися ще цим 30 %. На думку вихователів комунікативні якості дошкільнят краще розвиваються під час мовленнєвої діяльності – 40 %, театральної – 20 %, образотворчої – 30 %, музичної – 10 %. На запитання «Чи плануєте Ви спеціальні види роботи щодо розвитку комунікативних якостей? Які саме?» всі педагоги відповіли стверджувально. Серед видів роботи називають «мовленнєві ігри, вправи» (70 %), «індивідуальна робота з дитиною» (30 %).

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури були виділені комунікативні вміння і розроблено рівні їх сформованості у дітей старшого дошкільного віку.

При визначенні даних груп умінь ми виходили із загальної теорії діяльності, розробленої О.М.Леонтьєвим, В.В. Давидовим, А.В. Запорожцем, Д.Б. Ельконіним, структури комунікативної діяльності, її функцій (М. І. Лісіна, К.М. Левітан) і параметрів (Р.К. Терещук).

Проводилося спостереження за різними видами діяльності дітей шостого року життя протягом дня.

Мета: виявлення рівня сформованості комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку в процесі різних видів діяльності.

Результати індивідуального спостереження за дітьми (див. Додаток А) оцінювалися в балах і піддавалися аналізу.

В ході роботи ми спостерігали за проявами у дітей таких умінь як:

1. Уміння орієнтуватися в ситуаціях спілкування:

3 бали – може зрозуміти ситуацію, в яку ставляться комуніканти, наміри і мотиви спілкування;

2 бали – може зрозуміти ситуацію спілкування, але відчуває труднощі в розумінні її мотивів і намірів;

1 бал – не вміє орієнтуватися в ситуації спілкування.

2. Уміння діяти відповідно до заданої мети до кінця:

3 бали – всі дії закінчені і спрямовані на досягнення мети, про яку відкрито повідомляється партнерові;

2 бали – на досягнення мети спрямовані деякі комунікативні дії, які не закінчені, спостерігається відступ від задуманого плану;

1 бал – спрямованість комунікативних дій на досягнення мети вкрай обмежена або відсутня, дії безладні, неповні.

3. Уміння говорити про свої наміри:

3 бали – відкрито повідомляє про свої наміри партнерові, висловлювання підкоряються основній думці;

2 бали – свої наміри висловлює за допомогою дорослого або інших дітей;

1 бал – не говорить про свої наміри.

4. Уміння вступати в процес спілкування, привертаючи увагу співрозмовника до себе:

3 бали – вільне і самостійне входження в процес спілкування;

2 бали – самостійне входження в процес спілкування спостерігається в окремих моментах;

1 бал – дитина не може включитися в процес спілкування.

5. Уміння помічати і оцінювати особистісні якості партнера:

3 бали – враховує і зауважує особистісні якості партнера;

2 бали – враховує і зауважує особистісні якості партнера з допомогою інших людей;

1 бал – не враховує особистісні якості партнера.

6. Уміння оцінити емоційний стан партнера:

3 бали – враховує емоційний стан партнера;

2 бали – потрібна стороння допомога в розумінні настрою партнера;

1 бал – не може оцінити емоційний стан партнера.

7. Уміння підбирати вербальні (етичні форми) і невербальні засоби спілкування:

3 бали – співвідносить засоби вербального і невербального спілкування, вони є різноманітними;

2 бали – дитина використовує стереотипний набір вербальних і невербальних засобів, обсяг яких обмежений;

1 бал – вербальні та невербальні засоби не відповідають змісту спілкування, вони бідні.

Відповідно до заданих умінь були виділені такі рівні сформованості комунікативних умінь:

- високий рівень – комунікативні дії дітей спрямовані на досягнення мети, про яку відкрито повідомляється партнеру. Діти враховують особистісні особливості партнерів і характер комунікативної ситуації, спеціально відбирають інформацію, цікаву для партнера, планують зміст акту спілкування. Вибрані засоби різноманітні (вживають слова і знаки ввічливості; емоційно і змістовно висловлюють думки, використовуючи жести, міміку; отримують і постачають інформацією про себе та інші речі), відповідають змісту спілкування. Діти вільно і самостійно входять в процес спілкування, дії закінчені, узгоджені з діями і думками партнера, у випадках недосягнення порозуміння використовують додаткові питання уточнення. Результативність спілкування висока;

- середній рівень – окремі комунікативні дії дітей спрямовані на досягнення мети. При відборі змісту спілкування дітьми враховуються деякі

інтереси партнера, планування комунікативних дій здійснюється на основі минулого досвіду. Діти користуються стереотипним набором вербальних і невербальних засобів, обсяг яких обмежений. Здійснення акту спілкування не завжди самостійно, потрібна стороння допомога в розумінні поведінки і настрою партнерів, дії не є закінченими, спостерігається відступ від задуманого плану. Спрямованість на досягнення результату проявляється в особливо значущих для дитини ситуаціях;

- низький рівень – спрямованість комунікативних дій на досягнення мети вкрай обмежена або відсутня. Дітьми практично не враховуються особливості партнерів і характер комунікативної ситуації. Відбір інформації здійснюється випадково, інтереси партнерів не враховуються, процес планування утруднений. Вибрані засоби не відповідають змісту спілкування, є одноманітними. Діти не можуть включитися в процес спілкування, не виявляють ініціативи в досягненні розуміння партнера, дії безладні, неповні. Результативність спілкування низька.

Рівень сформованості комунікативних умінь дітей визначався за загальним балом:

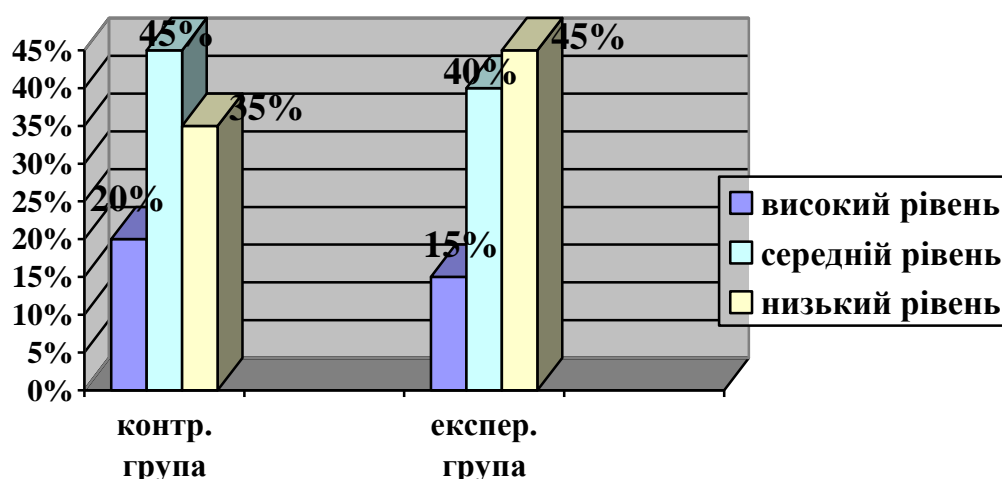
17-21 бал – діти розуміють ситуацію, в яку потрапляють комуніканти, наміри і мотиви спілкування. Комунікативні дії дошкільнят спрямовані на досягнення мети, про свої наміри відкрито повідомляють партнеру. Враховуються особистісні особливості і емоційний стан партнерів. У процесі спілкування засоби у дітей різноманітні, відповідають його змісту.

12-16 балів – діти цієї групи розуміють ситуацію спілкування, але відчують труднощі в розумінні її мотивів і намірів. Комунікативні дії не є закінченими, в ході спілкування спостерігається відступ від задуманого. Дошкільники не можуть сказати про свої наміри, вступити в процес спілкування, помітити особистісні особливості і емоційний стан партнера без допомоги дорослого. У процесі спілкування використовують стереотипний і обмежений набір засобів.

7-11 балів – в процесі спілкування діти цієї групи практично не враховують ані особливості, ані емоційний стан партнера, ані характер комунікативної ситуації, в якій не орієнтуються. Вибрані засоби не відповідають змісту спілкування, є одноманітними. Дії дітей безладні, спонтанні.

Провівши спостереження в старшій групі «А» (контрольна група), ми виявили, що високий рівень комунікативних умінь у 20 % дітей, середній – у 45 %, а низький – 35 %. В старшій групі «Б» (експериментальна група) високий рівень був діагностований у 15 % дошкільнят, середній – у 40 %, низький – у 45 %.

Результати обстеження оцінки рівня сформованості комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку на початковому етапі представлені на діаграмі 2.1.

Рис. 2.1 Рівень розвитку комунікативних умінь у старших дошкільників на констатувальному етапі експерименту

Для того, щоб дослідити рівень розвитку самостійності старших дошкільників в образотворчій діяльності було проведено спостереження.

В дослідженні ми використовуємо критерії рівня розвитку самостійності і сформованості умінь, розроблені Г.Г. Григор'євою:

- регуляція діяльності: ставлення до оцінки дорослого; оцінка дитиною, створеного ним зображення; емоційне ставлення до діяльності;

- творчість: самостійність задуму; оригінальність зображення; прагнення до найбільш повного розкриття задуму.

Оцінка дається за трьохбальною системою: 1-ий (за місцем за критерієм) – 3 бали, 2-ий – 2 бали, 3-ий – 1 бал. Всі оцінки показників за кожним критерієм у кожної дитини підсумовуються.

На основі вищезазначених критеріїв було охарактеризовано рівні сформованості самостійності в образотворчих видах діяльності у дітей шостого року життя:

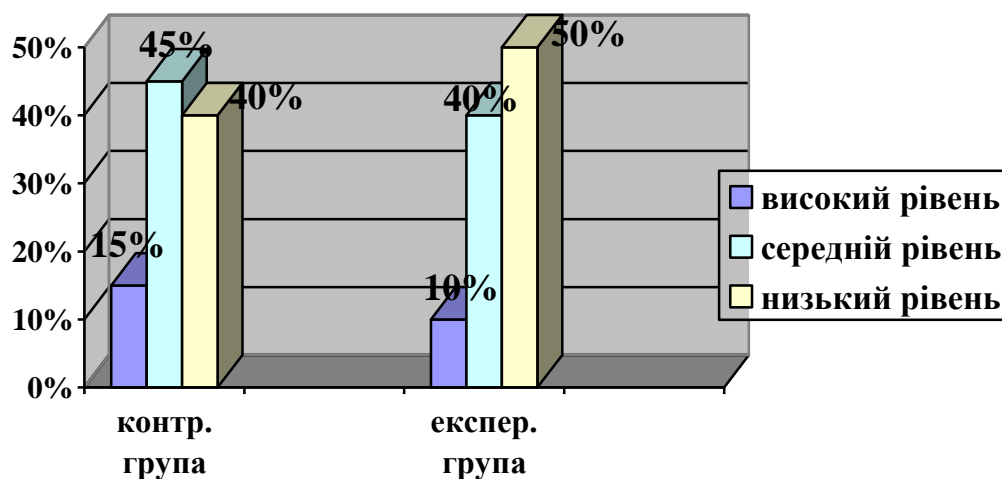
- високий рівень – 14 - 18 балів, виконує завдання самостійно, без допомоги педагога, в разі необхідності звертається з питаннями;

- середній рівень – 10 - 13 балів, потрібна незначна допомога, з питаннями до дорослого звертається рідко;

- низький рівень – 6 - 9 балів, необхідна підтримка і стимуляція діяльності з боку дорослого, сама із запитаннями до дорослого не звертається.

Результати дослідження були занесені у протоколи в Додатку Б. Ми з'ясували, що високий рівень розвитку самостійності і сформованості умінь в контрольній групі (старша група «А») складає 15 %, середній – 45 %, низький – 40 %. В експериментальній групі (старша група «Б») високий рівень дорівнює 10 %, середній – 40 %, низький – 50 %.

Отримані дані представлені на діаграмі 2.2.

Рис. 2.2 Рівень розвитку самостійності дітей шостого року життя в образотворчій діяльності на констатувальному етапі експерименту

Отже, з проведеного анкетування можна зробити висновок про те, що вихователі створюють умови для занять СХД в групах, але мають недостатньо інформації про вплив самостійної художньої діяльності на розвиток комунікативних якостей дошкільнят. Проведені дослідження говорять про те, що комунікативні якості дошкільнят не розвинені достатньо; також слід приділити увагу розвитку самостійності дітей в образотворчій діяльності.

2.2. Розробка та реалізація системи роботи щодо розвитку комунікативних якостей дошкільників в процесі самостійної художньої діяльності

Метою формувального експерименту стало проведення цілеспрямованої роботи, спрямованої на розробку та реалізацію системи роботи щодо розвитку комунікативних якостей дітей старшого дошкільного віку в процесі самостійної художньої діяльності. З цією метою були проведені заняття з елементами самостійно-творчої діяльності, спрямовані на створення колективних робіт, а також консультації для педагогів. Для цього була проведена попередня робота, яка включала заняття на формування певних умінь, розгляд ілюстрацій, спостереження. (див. Додаток В).

Колективна робота з образотворчої діяльності надає дітям можливість отримати практичний досвід моральних стосунків. Активна співпраця, яка має суспільну спрямованість, може сприяти формуванню у дітей позитивних взаємин з однолітками, вмінню домовлятися про зміст діяльності, надавати допомогу тим, хто цього потребує, підбадьорити товариша тощо. Колективні роботи приносять дітям особливе задоволення, так як вони є більш

значущими за результатом, викликають у дітей особливе захоплення. Колективній роботі передують попередня робота, яка дозволяє дітям поглибити власні знання з теми майбутньої роботи, дозволяє сформувати у них яскраві образи. Для цього можна використовувати бесіди, розповіді, екскурсії, складання оповідань, обговорення про побачене, прочитане, розгляд ілюстрацій, репродукцій тощо. Підготовчий етап проводиться на прогулянках, заняттях з розвитку мовлення, екскурсіях в природі, до живого куточку, в бібліотеку тощо.

Метою заняття з конструювання з елементами самостійної художньо-творчої діяльності «Дитячий садок» є продовжувати вчити дітей створювати комплексні споруди, планувати розподіл конструкції на площині столу; розвивати самостійність і ініціативу в здійсненні будівельного задуму, конструктивне мислення, творчу уяву; виховувати художній смак, уміння домовлятися між собою. На початку заняття була загадана загадка про дитячий садок. Після розгляду будівлі дитячого садка на фотокартках діти відповіли, хто збудував будівлю та роз'яснено сутність професії архітектор. Дітям були запропоновані проекти, за якими вони повинні були самостійно збудувати дитячий садок. Робота велася в парах. Дошкільнята разом розподіляли будівельний матеріал, обговорювали способи побудови. Труднощі виникали у Софії Ж. та Данила Р. через те, що дівчинка спочатку захопила весь будівельний матеріал собі і хотіла працювати сама. Тому до неї було застосоване пояснення особливостей процесу роботи. Дітям надавалися поради та пропозиції щодо оздоблення території садочка.

Під час заняття з аплікації «Будинки для острів'ян» діти вчилися продумувати сюжети та деталі майбутньої композиції, послідовність наклеювання їх на основу; формувалися навички групової роботи: розподіляти роботу між собою, брати участь в обговоренні композиції; розвивалися комунікативні вміння, уміння регулювати свої дії, слухати іншого, надавати допомогу, проявляти стриманість. Ми зацікавили дітей листом від жителів Райдужного острова, які просять дітлахів допомогти їм і

надіслати схеми міцних будинків, щоб відновити свої зруйновані землетрусом. В дидактичній грі «Вибери будівельний матеріал» потрібно було вибрати картки із зображенням матеріалів, які потрібні для побудови міцного будинку, здатного витримати землетрус. Після чого розглядали зображення різних споруд, звертаючи увагу на форму будинків, розташування вікон, на форму даху і наявність дверей. Була проведена ігрова вправа «Об'єднаймося у пари», в ході якого було наголошено на тому, що необхідно домовлятися і розподіляти роботу між собою. Під час виконання роботи педагог підходить до дітей, запитує, що вже зробили, що будуть робити далі. Після того, як діти склали свої аплікації, роботи розташовувалися на загальному панно-схемі.

В ході самостійної художньо-творчої діяльності на тему: «Подарунок для Сімки» у дітей розвивалися творчі здібності, уява, вміння працювати самостійно, підбирати необхідний матеріал для своєї роботи; закріплювалися наявні технічні навички використання пензликів, фарб, ножиць, пластиліну; розвивалась дрібна моторика пальців рук і вміння спілкуватися в процесі роботи. Діти були зацікавлені листом від Нулика, який хоче доставити радість Сімці і зробити багато подарунків на день народження. В ході бесіди було з'ясовано, які подарунки люблять отримувати діти та який подарунок можна зробити своїми руками. Після обдумування дошкільнята повідомляли вихователів, який подарунок вони будуть робити і який матеріал для цього буде потрібний. Було запропоновано дітям самим відібрати матеріал і домовитися про його розподіл. Діти повідомляли одноліткам про свої наміри, домовлялися, користуватися по черзі тими матеріалами, яких не вистачало. Вони цікавилися один у одного тим, що роблять одногрупники. Аліна Б., Данило Г., Катя Х., Віка Я. підходили і спостерігали за процесом їх роботи, відволікалися від своєї, тому їм надавалися поради щодо їх роботи. В кінці роботи діти розглядали роботи один одного обговорювали їх, бажаючи розповідали про свої роботи. Після чого було запропоновано відправити поробки посилкою.

Метою самостійної художньо-творчої діяльності на тему: «Картинки-загадки» вчити співвідносити дані форми овалу, кола з частинами знайомих предметів (тулуб, голова знайомих звірів і птахів) і за допомогою домальовування додаткових частин (лапки, хвостики, вуха) отримувати закінчене зображення; вправляти в зафарбовуванні малюнка пензлем, в одному напрямку, невідривно рухами «туди-назад»; розвивати у дітей уяву і фантазію, вміння розповісти про зміст малюнка. Заняття розпочалося з сюрпризного моменту: до дітей завітав Незнайко, який отримав листа з картинками-загадками із геометричних фігур. Дошкільнята разом з педагогом допомагають «відгадати загадку» – домальовують тваринку на основі геометричних фігур. Потім кожному з дітей були роздані подібні картки. Діти з інтересом включилися в роботу. Вони обговорювали один з одним отримані завдання, підказували тому, хто не зрозумів його. Готові зображення розфарбовували фарбами. В кінці заняття діти продемонстрували Незнайкові результати власної роботи, пояснили, хто був зашифрований на картинках. Активними впродовж заняття були Олег М., Кирило Л., Марійка О., Уляна П., Віка Я., Мілана С., Микита Є.. Труднощі з виконанням завдання виникали у Сашка Г., Аліси К., Вови Ш., які мовчки сиділи, бо не зрозуміли сутність завдання. Допомогу їм запропонували Мілана С., Кирило Л., Дарина Ф., які почали активно пояснювати завдання, а дехто хотів зробити за них. Цим дітям були надані певні вказівки, задавалися навідні запитання, які стимулювали прояв їх фантазії.

Під час виконання колективної роботи «Казковий птах» діти закріплювати свої вміння вирізати частини предмета різної форми і складати з них зображення; вчилися передавати образ казкового птаха, прикрашати окремі частини і деталі зображення. Попередня робота в цьому напрямку полягала в наступному: спостереження за птахами на прогулянці; ліплення великих і маленьких птахів, розгляд ілюстрацій, яворівських, опішнянських глиняних птахів. Спочатку на казковій галявині, діти розглядали різних птахів, виготовлених дорослими і дітьми різними способами. Діти

обговорювали що спільного і що відмінного між справжніми і казковими птахами. Їм було запропоновано зробити свого Птаха Щастя. Після того, як діти уявляли його собі, їм було нагадано як вирізати тулуб, а хвіст вони робили самостійно. Під час роботи діти допомагали один одному підказкою або допомогою у вирізуванні. Після чого оздобивши його на власний розсуд, дошкільнята наклеювали його на ватман, пояснювали як вони робили і кому б хотіли подарувати свого птаха. Цікавими були пояснення дітей: Таня Н.: «Хотіла б подарувати його своїй мамі, щоб вона завжди посміхалася»; Кирило Л.: «Подарував би Соні Ж., бо вона часто плаче; нехай цей птах розвеселив би її»; Карім О.: «А я подарував би своїй бабусі, яка хворіє і лежить; щоб він на крилах забрав би її хворобу».

Для педагогів ЗДО були проведені групові консультації: «Розвиток комунікативних якостей дітей під час образотворчої діяльності», «Педагогічне керівництво самостійною художньою діяльністю» (див. Додаток Д). Під час цих консультацій вихователі розширили свої знання з даних тем, звернули увагу на особливості керівництва самостійною художньою діяльністю, на її зв'язок з творчим розвитком дитини та вплив на комунікативні якості, які є важливими для особистісного становлення дошкільника.

Отже проведена робота зі старшими дошкільниками мала важливе значення для розвитку таких комунікативних якостей як: уміння говорити про свої наміри, вступати в процес спілкування, привертаючи увагу співрозмовника до себе, уміння підбирати вербальні і невербальні засоби спілкування та оцінювати емоційний стан партнера. В процесі виконання завдань діти вчилися домовлятися, пояснювати одноліткові особливості виконання роботи.

2.3. Порівняльний аналіз отриманих результатів

Після завершення формувального етапу дослідно-експериментальної роботи проводився контрольний зріз за діагностичними методиками, використаними на етапі констатувального експерименту. Ми визначили завдання контрольного етапу – виявити динаміку впливу проведеної роботи на розвиток комунікативних якостей дітей в ході контрольного експерименту.

Для здійснення поставлених завдань ми використовували ті ж методи, що і на констатувальному етапі експерименту: анкетування вихователів, спостереження за різними видами діяльності дітей з метою виявлення рівня сформованості комунікативних умінь, дослідження рівня розвитку самостійності старших дошкільників в образотворчій діяльності.

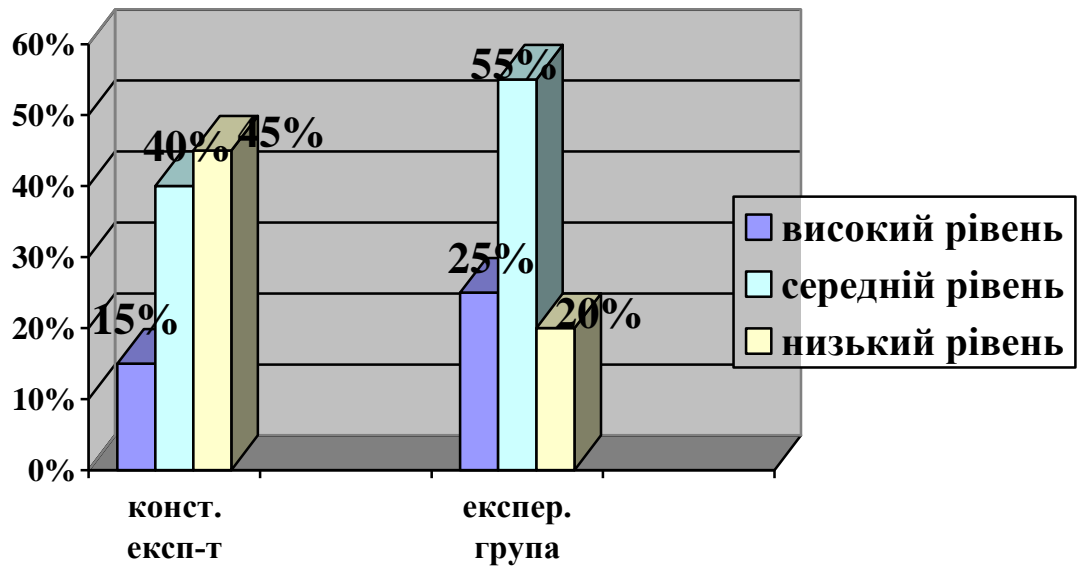
З дітьми старшої групи «А» та старшої групи «Б» знову було проведене повторне спостереження за різними видами діяльності дітей дослідження рівня розвитку самостійності старших дошкільників в образотворчій діяльності.

Дані дослідження були занесені до протоколів (див. Додаток Е).

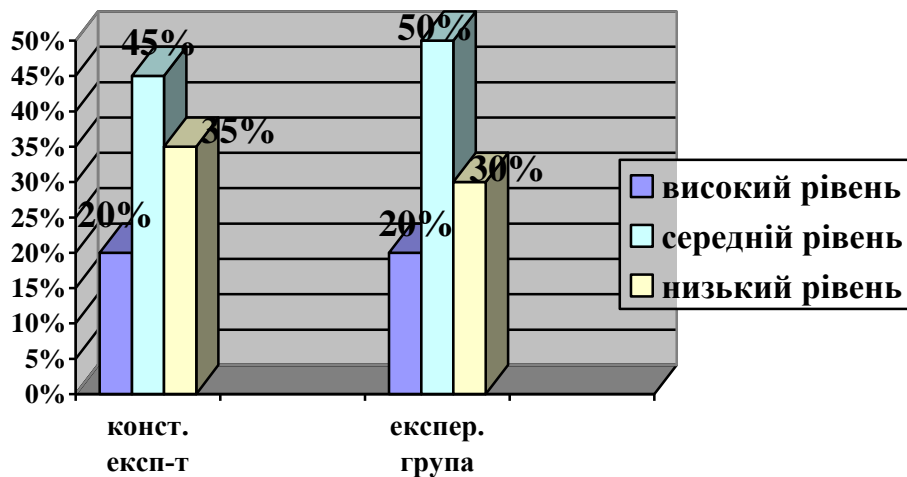
За результатами спостереження було виявлено, що в ЕГ відбулися певні зміни: високий рівень зріс на 10 % і складає 25 %, середній – на 15 % і складає 55 %, а низький знизився на 25 % і складає 20 %.

В контрольній групі під час проведення контрольного експерименту значних змін не відбулося.

Динаміка наявних змін в рівнях розвитку комунікативних якостей під час спостереження в експериментальних та контрольних групах запропонована на **рисунках 2.3, 2.4.**

Рис. 2.3 Динаміка рівнів сформованості комунікативних якостей під час спостереження в експериментальній групі

Рис. 2.4. Динаміка рівнів сформованості комунікативних якостей під час спостереження в контрольній групі

Порівняльні кількісні дані рівнів сформованості комунікативних якостей під час спостереження у дітей шостого року життя контрольних та експериментальних даних відображено в таблиці 2.1.

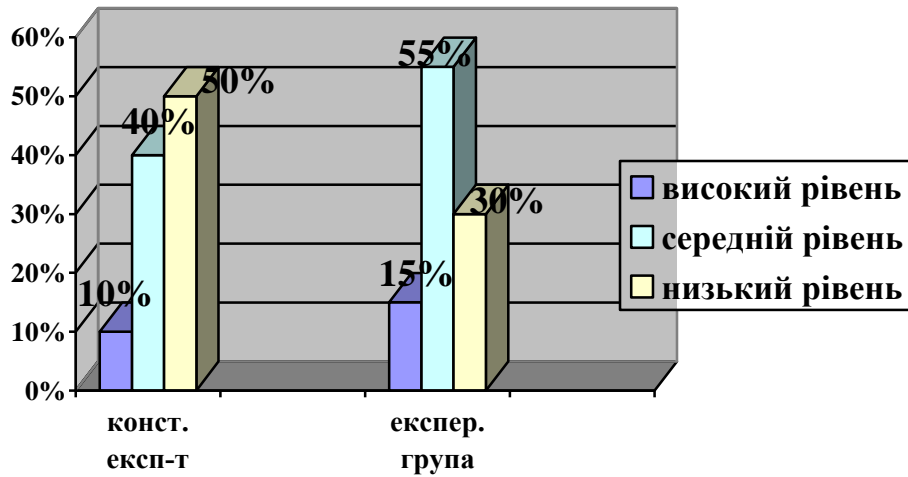
Таблиця 2.1

Динаміка рівнів сформованості комунікативних якостей під час спостереження за діяльністю дітей шостого року життя за результатами констатувального та формувального етапів експерименту

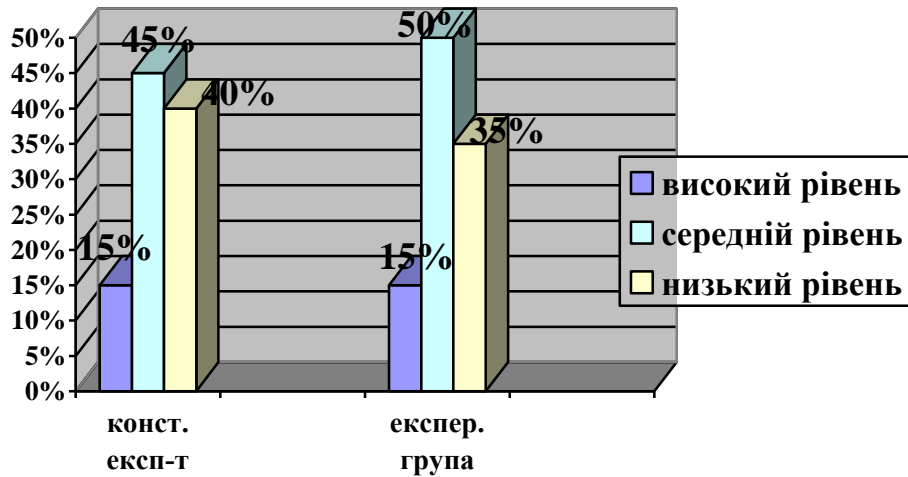
Рівні	Контрольна група			Експериментальна група		
	Констатувальний експеримент	Контрольний експеримент	Динаміка	Констатувальний експеримент	Контрольний експеримент	Динаміка
Високий	20 %	20 %	0	15 %	25 %	+10
Середній	45 %	50 %	+ 5	40 %	55 %	+ 15
Низький	35 %	30 %	- 5	45 %	20 %	- 25

Щоб виявити зміни в рівні розвитку самостійності старших дошкільників в образотворчій діяльності було проведене повторне спостереження. Воно показало певні зміни у рівнях розвитку самостійності в образотворчій діяльності в дітей експериментальної групи. Дані дослідження представлені в протоколах (див. Додаток Ж). Так старшій групі «Б» (ЕГ) високий рівень зріс на 5 % і складає 15 %, середній – на 15 % і складає 55 %, низький знизився до 20 %. В старшій групі «А» (КГ) істотних змін не відбулося.

Результати дослідження представлені у **рисунках 2.5 та 2.6.**

Рис. 2.5 Динаміка рівнів сформованості самостійності під час образотворчої діяльності в експериментальній групі

Рис. 2.6 Динаміка рівнів сформованості самостійності під час образотворчої діяльності в контрольній групі

Порівняльні кількісні дані рівнів сформованості самостійності в образотворчій діяльності у дітей контрольних та експериментальних даних відображено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка рівнів сформованості самостійності в образотворчій діяльності у дітей за результатами констатувального та формувального етапів експерименту

Рівні	Контрольна група			Експериментальна група		
	Констатувальний експеримент	Контрольний експеримент	Динаміка	Констатувальний експеримент	Контрольний експеримент	Динаміка
Високий	15 %	15 %	0	10 %	15 %	+ 5
Середній	45 %	50 %	+ 5	40 %	55 %	+ 15
Низький	40 %	35 %	- 5	50 %	30 %	- 20

Після проведеної розвивально-просвітницької роботи було проведене повторно анкетування вихователів ЗДО.

На запитання «Що, на Вашу думку, лежить в основі занять дітей самостійною художньою діяльністю?» відповіли наступним чином: «інтерес» – 50 %, що на 10 % більше, ніж в констатувальному експерименті, а також «наявність необхідних матеріалів, обладнання» – 50 %. З джерел самостійної художньої діяльності мистецтво стало вважати пріоритетним вже 35 % дорослих, що є більше на 15 %, навколишню дійсність на 10 % більше респондентів (30 %) стали вважати пріоритетними. Серед форм роботи, що сприяють формуванню інтересу до самостійної художньої діяльності більше педагогів стали надавати ігровим формам роботи – 40 %. Більше педагогів стало приділяти матеріалам та обладнанню куточка самостійної художньої

діяльності – 50 %. Зросла на 15 % кількість педагогів, які вважають образотворчу діяльність важливою у розвитку комунікативних здібностей. Педагоги стали зазначати, що для розвитку комунікативних якостей дошкільнят вони стали використовувати самостійну художню діяльність – 30 %.

Отже, можна відзначити позитивний вплив проведеної роботи на рівень сформованості комунікативних якостей старших дошкільників та умови організації самостійної художньої діяльності. Відповідно можна зауважити, що створення відповідних умов організації СХД в ЗДО позитивно впливає на формування комунікативної компетентності у дітей дошкільного віку.

Висновок до розділу 2

Результати дослідно-експериментальної роботи щодо процесу розвитку комунікативних якостей дітей старшого дошкільного віку в процесі самостійної художньої діяльності показали певні зміни. Так на початковому етапі емпіричного дослідження було проведене опитування педагогів, яке показало, що в усіх групах створені творчі осередки з необхідним обладнанням. Половина опитаних вважає, що в основі занять дітей самостійною художньою діяльністю лежить наявність необхідного обладнання та матеріалів та лише 40 % – інтерес. Мистецтво як пріоритетне джерело СХД відмічають лише 20 %, більшість надає перевагу знанням, отриманим на занятті. Серед форм роботи, що сприяють формуванню інтересу до самостійної художньої діяльності називають в переважній більшості заняття – 50 %. На думку вихователів комунікативні якості дошкільнят краще розвиваються під час мовленнєвої діяльності – 40 %, під

час образотворчої лише 30 %. Серед спеціальних видів роботи щодо розвитку комунікативних якостей обирають мовленнєві ігри, вправи.

Провівши спостереження за дітьми під час різних видів діяльності ми з'ясували рівень розвитку комунікативних умінь дошкільнят. Так в контрольній групі у 20 % був виявлений високий рівень, у 45 % – середній, у 35 % – низький рівень. В експериментальній групі у 15 % дітей – високий рівень розвитку комунікативних умінь, у 40 % – середній та 45 % дошкільнят мають низький рівень.

Також з дітьми було проведене дослідження рівня розвитку самостійності старших дошкільників в образотворчій діяльності. В КГ високий рівень був діагностований у 15 %, середній – у 45 %, низький – у 40 %. В ЕГ високий рівень дорівнював 10 %, середній – 40 %, низький – 50 %.

З експериментальною групою була проведена система роботи щодо розвитку комунікативних якостей дітей старшого дошкільного віку в процесі самостійної художньої діяльності. Вона включала як проведення заняття з елементами самостійно-творчої діяльності, спрямовані на створення колективних робіт. Для педагогів були проведені групові консультації для вихователів, які розширили їх знання щодо педагогічного керівництва СХД та її вплив на комунікативні якості дошкільників.

Після проведення розвивальної роботи в ЕГ показники змінилися. Під час спостереження було виявлено, що низький рівень знизився на 25 %, середній підвищився на 15 %, високий – на 10 %. В КГ зміни виявилися не дуже істотними. Повторне проведення дослідження рівня розвитку самостійності в образотворчій діяльності показало, що в експериментальній групі високий рівень дорівнює 15 %, середній – 55 %, низький – 30 %. В контрольній групі істотних змін не відбулося. Після повторного анкетування збільшився відсоток педагогів, які стали вважати інтерес провідним в основі занять СХД – до 50 %. На 15 % більше респондентів стали вважати мистецтво як пріоритетне джерело СХД. Більше педагогів стало приділяти матеріалам та обладнанню куточка самостійної художньої діяльності – 50 %.

На 15 % зросла кількість педагогів, які вважають образотворчу діяльність важливою у розвитку комунікативних здібностей.

Для того, щоб підвищити рівень комунікативних умінь старших дошкільників ми вважаємо доцільним проводити подальшу систематичну роботу зі створення педагогічних умов для організації СХД в закладі дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дають підставу зробити такі висновки:

Першим завданням нашого дослідження було проаналізувати підходи до вивчення поняття комунікативні уміння та їх формування у дітей дошкільного віку. Важливу роль розвитку комунікативних якостей у формуванні підростаючої особистості відмічали такі видатні вітчизняні педагоги як М.І. Лісіна, О.В. Запорожець, А.Г. Рuzська, О.О. Бодальов, Я.Л. Коломінський. Саме розвиток комунікативних якостей є необхідною умовою для успішної навчальної діяльності, важливим напрямком соціально-особистісного розвитку. Формування комунікативних умінь дітей відбувається в тій діяльності, де створюються сприятливі умови для встановлення взаємодії з однолітками, формування моральних уявлень, почуттів.

Друге завдання полягало у визначенні особливостей використання самостійної художньої діяльності в закладі дошкільної освіти. Самостійна діяльність є специфічною формою організації життєдіяльності дітей, яка розгортається у час, вільний від організованих форм освітньої роботи, як правило, з ініціативи та за бажанням малюків: діти самі визначають цілі, завдання, засоби і план втілення свого задуму, самостійно контролюють, аналізують і оцінюють його виконання. Самостійна діяльність може носити як індивідуальний, так і груповий (колективний) характер, сприяє розвитку ініціативності, самостійності, творчої активності. Самостійна художня діяльність розвивається і збагачується на основі переносу в неї умінь, навичок, засвоєних на заняттях з зображувальної діяльності. Цьому сприяє відповідне обладнання, збагачення дітей новими враженнями, вміле педагогічне керівництво.

Третє завдання передбачало дослідити рівень сформованості комунікативних умінь старших дошкільників. За результатами спостереження за комунікативною діяльністю дошкільників було встановлено, що лише 15 % дітей експериментальної групи мають високий рівень, 40 % – середній, 45 % – низький рівень. В контрольній групі було виявлено 20 % дітей з високим рівнем, 45 % – з середнім та 35 % – з низьким. Проведене дослідження рівня розвитку самостійності в образотворчій діяльності показало, що в експериментальній групі високий рівень – у 10 %, середній – у 40 %, низький – у 50 %. В контрольній групі результати були наступними: високий рівень – у 15 %, середній – у 45 %, низький – у 40 %. Анкетування педагогів дало змогу показати, що яке показало, що в усіх групах створені осередки з необхідним обладнанням для самостійної художньої діяльності. Половина опитуваних вважає, що в основі занять дітей самостійною художньою діяльністю лежить наявність в групі матеріалів та обладнання для СХД. Мистецтву як пріоритетному джерелу СХД надають перевагу лише 20 %, а з форм роботи, що сприяють формуванню інтересу до СХД 50 % педагогів – заняттям. Лише 30 % вихователів вважають образотворчу діяльність важливою для розвитку комунікативних якостей. Опитані обирають мовленнєві ігри, вправи серед спеціальних видів роботи щодо розвитку комунікативних якостей.

Четвертим завданням було розробити і впровадити систему роботи щодо розвитку комунікативних умінь дітей дошкільного віку під час самостійної художньої діяльності. З дітьми були проведені заняття з елементами самостійно-творчої діяльності, спрямовані на створення колективних робіт. Вони сприяли розвитку вмінню говорити про свої наміри, вступати в процес спілкування, привертаючи увагу співрозмовника до себе, вміння підбирати вербальні і невербальні засоби спілкування та оцінювати емоційний стан партнера. Для вихователів проводились групові консультації, які сприяли поповненню новою інформацією щодо розвитку

комунікативних якостей дошкільнят під час самостійної художньої діяльності.

П'яте завдання передбачало виявити динаміку впливу проведеної роботи на розвиток комунікативних якостей дітей в ході контрольного експерименту. Після повторного проведення спостереження за комунікативною діяльністю старших дошкільників ми побачили наступне: в експериментальній групі низький рівень знизився на 25 %, високий підвищився на 10 %, середній – на 15 %. В контрольній групі істотних змін не відбулося. Провівши дослідження рівня розвитку самостійності в образотворчій діяльності, ми з'ясували, що в експериментальній групі високий рівень зріс на 5 %, середній – на 15 %, низький знизився на 20 %. В контрольній групі значних змін не спостерігалось. Анкетування педагогів показало, що більше педагогів стало надавати перевагу матеріалам та обладнанню куточка самостійної художньої діяльності. Зросла кількість педагогів, які вважають образотворчу діяльність важливою у розвитку комунікативних здібностей та тих, хто вважає інтерес провідним в основі занять СХД.

Виходячи з аналізу дослідно-експериментальної роботи, можна прийти до висновку, що наша гіпотеза про те, що рівень розвитку комунікативних умінь старших дошкільників підвищиться за умови систематичного використання самостійної художньої діяльності в освітньому закладі підтвердилась.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенбарт М. М. Результати порівняльної характеристики рівнів сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2015. Вип. 67. С. 163-170.
2. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирования личности. М.: Мысль, 1999. 158 с.
3. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. 232 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти / уряд. та голов. ред. А.М. Богуш. Київ, 2012. 30 с.
5. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Видавничий центр Академія, 2004. 344 с.
6. Бирина Н.М. Приемы руководства самостоятельной коллективной изобразительной деятельностью детей в старшей и подготовительной группах детского сада // Формы организации художественной деятельности дошкольников: Материалы семинара. - М., 2007. - С.13-14.
7. Булаховський Л.А. Вибрані праці. Т.2: Українська мова. URL: <http://www.inmo.org.ua/news/elektronna-versiya-%C2%ABvibranih-pracz%C2%BB-1.-a.-bulaховskogo.html> (дата звернення 05. 12. 2020).
8. Бухтата Т. Розвиток творчих здібностей дітей шостого року життя у процесі самостійної художньої діяльності. Психолого-педагогічний пошук : зб. наукових праць студентів факультету дошкільної освіти. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2018. Випуск 4 (I) . С.60-64.
9. Васильєва О. Розвиток творчої особистості дитини в образотворчій діяльності . Мистецтво та освіта. 2002. № 2. С. 42–43.
10. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. СПб.: СОЮЗ, 1997. 224с.
11. Галигузова Л. М., Смирнова О.О. Ступени общения: от года до семи лет.М.: Просвещение, 1992. 143 с.

12. Горбов Ф.Д. Я - второе я. Воронеж: МОДЭК; Москва: Институт практической психологи, 2000. 224 с.
13. Григорьева Г. Г. Развитие дошкольника в изобразительной деятельности. Москва, 1999. 344 с.
14. Денисенко О.І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси:ЧОШОПП, 2012. 32 с.
15. Дронова О. О., Нестерова Е. О. Компетентнісний підхід у педагогічній технології художньо- естетичного розвитку дошкільників. Актуальні проблеми дошкільної освіти в Україні: збірник наукових робіт. Хмельницький: ХГПА, 2017. Вип. 14. С. 89-93.
16. Дронова О. О., Снігур О. М. Теоретичні засади та педагогічні умови формування образної складової художньо-естетичного самовираження в дошкільному дитинстві. Перший крок у науку: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Луганськ: Глобус-Прінт, 2013. Т. 1. С. 191-195.
17. Ильяш М. И. Основы культуры речи. Киев – Одесса, 1989. 357 с.
18. Казакова Т. Г. Теорія і методика розвитку дитячої зображувальної творчості: навч. посіб. Москва: Владос, 2007. 278 с.
19. Канарова О.В., Безкоровайна А.О. Умови формування комунікативних умінь і навичок у дітей старшого дошкільного віку. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3744/1/14.pdf> (дата звернення 17.01.2020).
20. Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2015. 188 с.
21. Комарова Т.С. Детское художественное творчество. Москва: Мозаика-Синтез, 2005. С. 87- 90.
22. Комунікативні якості літературної мови. URL: <https://ukrlit.net/article/1084.html> (дата звернення 20.10.2019).
23. Криворучко Т.С. Консультація для вихователів на тему: «Самостійна художня діяльність дітей дошкільного віку». URL:

<https://vseosvita.ua/library/samostijna-hudozna-dialnist-ditej-doskilnogo-viku-210645.html> (дата звернення 10.02.2020).

24. Левківська С. І. Розвиток творчих здібностей старших дошкільників у процесі самостійної художньої діяльності. Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики: зб. наук. праць. – Житомир: ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. І. С.117-120.

25. Леонтьев А. А. Психология общения. Тарту: Изд-во Тарт., ун-та, 2004. 457 с.

26. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка. / под. ред.. А. Г. Рузской. Москва-Воронеж, 1997. 384 с.

27. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения. М.: Педагогика, 1986. 128 с.

28. Мамчур Л. І. Мовна і комунікативна компетентність особистості: суть і характерні ознаки. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_42/43.pdf (дата звернення 27.10.2019).

29. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій. Мистецтво та освіта. 2001. № 1. С. 2–5.

30. Мачинська Н.І., Бас О.В. Роль образотворчого мистецтва у всебічному розвитку дитини дошкільника. URL: <https://vseosvita.ua/library/rol-obrazotvorcogo-mistectva-u-rozvitku-doskilnikiv-116339.html> (дата звернення 06.02.2020).

31. Ніколаєску І. О., Дронова О. О. Організаційно-методичні засади формування основ художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pedalm_2019_41_3.pdf (дата звернення 12.03.2020).

32. Образотворча діяльність як чинник виховання творчої особистості. URL: <http://korsundruzhba.ck.ua/metodichna-br-skrin-ka/metodychni-rekomendatsii/170-obrazotvorcha-diialnist-iak-chynnyk-vykhovannia-tvorchoi-osobystosti> (дата звернення 14.03.2020).

33. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / за заг. ред. Г. В. Сухорукової. К.: Видавничий дім «Слово», 2010. 376 с.
34. Пісоцький О. П. Основи образотворчого мистецтва та образотворча діяльність у дошкільному віці : навч. посіб. для студ. / О. П. Пісоцький, Л. М. Пісоцька. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 138 с.
35. Репина Т. А. Башлакова Л. Воспитатели и дети, их общение. Дошкольное воспитание. 1989. 127 с.
36. Рояк А. А. Эмоциональное благополучие ребенка в группе детского сада. Дошкольное воспитание. №2. 2003. 239 с.
37. Савченко М. Особливості комунікативної активності дітей старшого дошкільного віку http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення 12.02.2020).
38. Савченко М. Теоретичні засади формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe? (дата звернення 12.02.2020).
39. Скворцов Л.И. Теоретические основы культуры речи. М.: Наука,, 1980. 352 с.
40. Столяренко Л. Основы психологии. Ростов-На-Дону, 1997. 327 с.
41. Сулима М. Ф.Історичний курс української мови : лекції. Х.: Видавництво Всеукраїнського заочного інституту народної освіти, 1929. 299 с.
42. Терещенко О.П. Розвиток творчості старшого дошкільника в образотворчій діяльності : навч.- метод. посіб.. – К.: Світич, 2009. 112 с.
43. Тур Л. В. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільників. Харків: Основа, 2016. 160 с.
44. Юрченко Л. Ю. Самостоятельность в изобразительной деятельности детей старшего дошкольного возраста. Вопросы дошкольной педагогики. 2016. №1. С. 7-9.

Додатки

Протокол № 1

Назва методики: Вивчення комунікативних умінь (спостереження за діяльністю дошкільників)
(констатувальний експеримент)

Група: старша «А»

№ з\п	П.І. дитини	Комунікативні уміння дошкільників							Загальний бал	Рівень
		Уміння орієнтуватися в ситуаціях спілкування	Уміння діяти відповідно до заданої метою до кінця	Уміння говорити про свої наміри	Уміння вступати в процес спілкування, привертаючи увагу співрозмовника до себе	Уміння помічати і оцінювати особистісні якості партнера	Уміння оцінити емоційний стан партнера	Уміння підбирати вербальні і невербальні засоби спілкування		
1	Поліна Б.	3	2	1	2	1	1	1	11	низький
2	Сашко Б.	3	2	2	2	2	2	2	16	середній
3	Максим В.	2	1	1	3	1	2	1	11	низький
4	Юлія В.	2	2	3	3	1	1	2	13	середній
5	Аліна Г.	2	3	3	3	3	2	2	18	високий
6	Євген Д.	2	2	2	2	1	1	1	11	низький
7	Максим Д.	1	2	2	1	2	1	1	10	низький
8	Арсен Є.	2	3	3	3	3	3	2	19	високий
9	Софія З.	2	2	2	2	2	2	1	13	середній
10	Кирило К.	3	3	3	2	3	3	3	20	високий
11	Ярослава К.	2	2	2	1	1	2	2	12	середній
12	Микита Л.	1	1	2	1	1	1	1	8	низький
13	Леся Л.	1	1	1	1	1	1	1	7	низький
14	Семен М.	3	3	3	3	3	3	2	20	високий
15	Альона М.	2	2	1	2	2	2	2	13	середній
16	Надія Н.	2	1	1	2	2	2	2	12	середній
17	Олег П.	3	2	2	3	2	2	2	16	середній
18	Макар С.	3	2	2	2	2	3	2	16	середній
19	Улляна Т.	1	2	2	1	1	1	1	9	низький
20	Тимофій Ш.	2	2	2	2	2	3	2	15	середній

Протокол № 2

Назва методики: Вивчення комунікативних умінь (спостереження за діяльністю дошкільників)
(констатувальний експеримент)

Група: старша «Б»

№ з\п	П.І. дитини	Комунікативні уміння дошкільників							Загальний бал	Рівень
		Уміння орієнтуватися в ситуаціях спілкування	Уміння діяти відповідно до заданої метою до кінця	Уміння говорити про свої наміри	Уміння вступати в процес спілкування, привертаючи увагу співрозмовника до себе	Уміння помічати і оцінювати особистісні якості партнера	Уміння оцінити емоційний стан партнера	Уміння підбирати вербальні і невербальні засоби спілкування		
1	Аліна Б.	3	3	3	3	3	3	2	20	високий
2	Сашко Г.	1	2	1	1	1	1	1	8	низький
3	Данило Г.	3	2	2	2	3	2	2	16	середній
4	Микита Є.	2	2	2	3	2	2	1	14	середній
5	Софія Ж.	1	1	1	2	1	1	1	8	низький
6	Аліса К.	1	1	2	3	1	1	1	10	низький
7	Олег М.	3	2	3	2	3	3	3	19	високий
8	Катерина М.	1	2	1	1	2	1	1	9	низький
9	Карім О.	2	3	2	3	2	2	2	16	середній
10	Ольга С.	1	2	1	2	2	1	1	10	низький
11	Кирило Л.	2	2	3	3	3	2	2	17	високий
12	Тетяна Н.	2	2	1	2	2	1	1	11	низький
13	Марія О.	1	2	2	2	2	2	1	12	середній
14	Уляна П.	2	3	2	2	2	3	2	16	середній
15	Данило Р.	1	2	1	1	2	1	1	9	низький
16	Мілана С.	2	3	3	2	2	2	2	16	середній
17	Дарина Ф.	1	1	2	1	1	1	2	9	низький
18	Катерина Х.	2	2	2	3	2	2	2	15	середній
19	Вова Ш.	2	2	1	2	2	1	1	11	низький
20	Віка Я.	2	2	2	3	2	2	2	15	середній

Протокол № 4

Назва методики: Вивчення рівня розвитку самостійності старших дошкільників в образотворчій діяльності (констатувальний експеримент)

Група: старша «Б»

№ з\п	П.І. дитини	Критерії рівня розвитку самостійності і сформованості умінь						Загальний бал	Рівень
		Регуляція діяльності			Творчість				
		Відношення до оцінки дорослого	Оцінка дитиною створеного зображення	Емоційне відношення до діяльності	Самостійність задуму	Оригінальність зображення	Прагнення до найбільш повного розкриття задуму		
1	Аліна Б.	2	2	2	2	2	2	12	С
2	Сашко Г.	2	2	2	2	2	3	13	С
3	Данило Г.	1	1	1	1	1	1	6	Н
4	Микита Є.	2	1	1	1	1	2	8	Н
5	Софія Ж.	3	3	3	3	3	3	18	В
6	Аліса К.	2	2	2	2	3	2	13	С
7	Олег М.	1	2	1	1	1	1	7	Н
8	Катерина М.	1	1	1	1	1	2	7	Н
9	Карім О.	2	2	2	2	2	3	13	С
10	Ольга С.	3	3	2	3	3	3	17	В
11	Кирило Л.	1	1	1	1	1	1	6	Н
12	Тетяна Н.	2	1	2	1	1	1	8	Н
13	Марія О.	2	2	2	2	2	3	13	С
14	Уляна П.	1	2	1	1	1	1	7	Н
15	Данило Р.	2	2	2	3	2	3	14	С
16	Мілана С.	2	2	2	2	2	2	12	С
17	Дарина Ф.	1	1	1	1	1	1	6	Н
18	Катерина Х.	3	2	2	2	2	3	14	С
19	Вова Ш.	2	1	2	1	1	1	8	Н
20	Віка Я.	1	2	1	1	1	1	7	Н

**Конспект заняття з конструювання з елементами самостійної
художньо-творчої діяльності**

Тема: «Дитячий садок»

Програмовий зміст: Навчити дітей створювати комплексні споруди, планувати розподіл конструкції на площині столу. Розвивати самостійність і ініціативу в здійсненні будівельного задуму, конструктивне мислення, творчу уяву. Виховувати художній смак, уміння домовлятися між собою.

Матеріали: конструктори, фотографії дитячого садка (фасад, зразки-схеми для конструювання, макети дерев для оформлення будівлі, кольоровий папір, прості олівці для виготовлення квітів, макети клумб.

Хід заняття:

Діти, я загадаю загадку, а відгадавши її ви здогадаєтеся, що ми будемо сьогодні будувати.

Диво-дім,

Диво – дім,

Скільки іграшок у нім!

Скільки в ньому дошкільнят –

І дівчаток, і хлоп'ят!

Звідси в школу залюбки

Підуть старші малюки.

Гарний дім у діток.

Дім цей зветься... (Дитсадок)

Давайте подивимося фотографії нашого дитячого садка; які споруди є на його території, що прикрашає наш садочок.

Бесіда з дітьми:

Зі скількох поверхів складається будівля? (Двоповерхова, з двох поверхів)

Де центральний вхід в приміщення? (Показати на фотографії)

Що розташовується ліворуч (праворуч) від центрального входу? (Групові кімнати)

Скільки вікон знаходиться на першому поверсі ліворуч (праворуч) від центрального входу? (Два вікна в одній групі і два в іншій)

Зверніть увагу на другий поверх над центральним входом. Що помітили в вікні?

Що знаходиться біля будівлі? (Лави, клумби, дерева ростуть)

Які споруди на ділянках дитячого садка? (Веранди, лави, пісочниці, спортивні споруди, драбинки, тощо)

А хто це все побудував – дитячий садок, веранди, гірки? (Будівельники)

А хто придумав, яким повинен бути наш дитячий садок, щоб його таким побудували будівельники? (Архітектор)

Архітектор – людина, яка створює проект-креслення будівель, і малює (креслить) план будівлі. (Показати ілюстрацію архітектора і будівельників) і план дитячого садка.)

Проект спочатку креслиться на папері, а потім за кресленням відбувається будівництво.

Підійдіть до столів, перед кожною парою лежить проект. Розгляньте, домовтеся, хто, що буде будувати. (Самостійне виконання будівель, індивідуальна допомога).

Все чудово. Але чи не здається вам, що чогось не вистачає на нашій території. Подивіться уважно, що можна розташувати на території нашого дитячого садка? (Дерева, кущі) Ось приїхала вантажівка, а в кузові знаходяться дерева і кущі. Давайте посадимо багато зелені навколо дитячого садка.

Пам'ятайте, влітку на клумбах було багато квітів. Вони прикрашали наші майданчики, клумби, так було гарно.

Згадаймо минуле літо і посадимо квіти навколо дитячого садка. (Діти з кольорового паперу за допомогою простого картону виготовляють квіти і наклеюють їх на макети «клумби».)

Давайте тепер все разом помилуємося нашим будівництвом, нашим дитячим садком. (Споруда обігрується)

Конспект заняття з аплікації « Будинки для острів'ян»

Мета: Вчити дітей продумувати сюжети й деталі майбутньої композиції, а також послідовність наклеювання їх на основу. Удосконалювати прийоми паперопластики в зображенні будівель, намагаючись передати особливості будинків. Формувати у дітей навички групової роботи (розподіляти роботу між собою, брати участь в обговоренні композиції, відображати в аплікації свої знання і уявлення про будівлі). Вчити вирізати з прямокутника нову геометричну фігуру-трапецію і ділити її уздовж. Розвивати комунікативні вміння, регулювати свої дії, слухати іншого, надавати допомогу, проявляти стриманість. Розвивати концентрацію, стійкість обсягу уваги. Виховувати самостійність, вміння планувати свої дії, спілкуватися між собою, поважати один одного і прислухатися до думки інших.

Матеріали та обладнання: ватман, газета, кольоровий папір, клей, пензлі, картон для основи, проектор мультимедіа.

Попередня робота: розгляд ілюстрацій, малювання будівель, споруд; дидактичні ігри «Що тут намальовано? », «Клякса », «Що де знаходиться? »

Хід заняття

1. Організаційний момент.

Вихователь: Діти, сьогодні до нас в дитячий садок принесли незвичайного листа. Його прислали жителі Райдужного острова. Я не знаю, де знаходиться цей острів? А ви? Вам цікаво буде дізнатися?

Вихователь читає: «Діти пишуть вам жителі Райдужного острова, який розташований посеред океану. На нашому острові круглий рік світить сонце, ростуть незвичайні дерева, а пісні співають чудові птахи. Нещодавно у нас трапилася біда – землетрус зруйнував наші очеретяні хатини. Просимо вас навчити будувати міцні будинки. Ми знаємо, що будинки будуються за планом. Чи не могли б ви скласти та надіслати схеми міцних будинків, здатних вистояти при стихійних лихах? З повагою мешканці Райдужного острова ».

2. Основна частина

Дидактична гра «Вибери будівельний матеріал».

Вихователь пропонує картки із зображенням: дерева, скла, снігу, каменю, бетону, цегли, шкіри.

Вихователь: У вас на столах лежать картки із зображенням матеріалів використовуваних при будівництві різних будинків. Виберіть матеріали необхідні для побудови міцного будинку, здатного витримати землетрус. Діти, як ви вважаєте який матеріал нам знадобитися? (Відповіді дітей)

Вихователь: Більшість вибрали цеглу, камінь, скло та бетон. Звичайно, вдома з цих матеріалів будуть міцні і міцні, які не зруйнуються під час землетрусу. Тільки як жителі острова дізнаються які матеріали треба використовувати для фундаменту, стін, вікон (позначити деталі різними кольорами, діти обговорюють позначення)

На інтерактивну дошку виводяться зображення різних споруд. Разом розглядаємо будівлі, звертаючи увагу на форму будинків, розташування вікон, на форму даху і наявність дверей (геометричні форми).

Фізкультхвилинка: «Ми – будівельники»

Що нам варто звести дім?

Інструменти ми візьмемо,

Будівництво розпочнемо.

Кладемо цеглинку на цеглинку ми

Вийшли стіни в нас високі та міцні!

Розмішаємо ми цемент,

Щоб застиг він у момент.

Яскравою фарбою фарбуємо стіни,

Вікна, двері – фарбою білою.

Молотком заб'ємо всі цвяхи,

Всіх дітей звемо у гості ми.

Вихователь: Сьогодні я покажу вам як можна вирізати нову геометричну фігуру-трапецію, для створення фундаменту і даху. Вам треба у прямокутника відрізати навскоси кути – у вас вийти трапеція. А з однієї трапеції можна зробити кілька трапецій. Для цього розрізаєте її вздовж і виходить ще одна трапеція. За допомогою цих деталей ви можете спроектувати фундамент і дах будинку.

Ігрова вправа «Об'єднаємось у пари».

Вихователь: Сьогодні ви будете працювати у парах, тобто будете напарниками.

Подивіться один на одного і оберіть собі помічника. Ви повинні домовитися і визначити, яку частину роботи буде виконувати: хто буде вирізати стіни, фундамент, дах.

Вихователь: Перш ніж ви почнете роботу, я вам хочу сказати, що у напарників, які домовляються і розподіляють працю між собою, справа йде на лад і будівництво закінчується вчасно. Приступаємо до роботи. (включається фонова музика. Під час виконання роботи педагог підходить до дітей, запитує, що вже зробили, що будуть робити далі).

Після того, як діти склали свої аплікації, роботи розташовуються на загальному панно-схемі.

Ігрова вправа: «Що попереду, позаду, поміж».

розташування будівель на колективному панно, використовуючи слова «попереду», «позаду», «поміж».

Вихователь: Яких труднощів ви зазнали при будівництві будівель?

(Домовитися один з одним, вирізати дах і так далі)

(Аналізуємо форму будівель, форму вікон, форму даху).

3. Підведення підсумків

Вихователь: Подивіться діти, які незвичайні схеми будівель у вас вийшли. Як ви думаєте, будівлі, зроблені за цими схемами витримають стихію? Які труднощі ви відчували при складанні схем? Ми відправимо поштою наше панно-схему, жителям Райдужного острова.

Вихователь: Молодці, діти! Ви чудово впоралися з поставленим завданням. А все тому, що ви дружні і чуйні.

Конспект самостійної художньо-творчої діяльності на тему:

«Подарунок для Сімки»

Мета: Розвивати творчі здібності дітей, уяву, вміння працювати самостійно, підбирати необхідний матеріал для своєї роботи. Закріплювати наявні технічні навички, використовуючи пензлі, фарби, ножиці, пластилін,

природний матеріал. Розвивати дрібну моторику пальців рук і вміння спілкуватися в процесі роботи. Виховувати чуйність, бажання доставити одному радість.

Матеріал: кольоровий картон, папір, пластилін, ножиці, природний матеріал, клей, серветки, фарби, лист, поштова скринька.

Хід роботи

Вихователь. Діти, подивіться, сьогодні мені на пошту надійшов лист. Давайте я прочитаю від кого він.

Вихователь. А зараз дізнаємося, про що написав нам Нулик (вихователь зачитує лист).

Вихователь. Діти, що ви зрозуміли з листа? (Відповіді дітей).

Вихователь. Як же можна допомогти Нуликові і доставити радість Сімці? (Зробити подарунки)

Вихователь. А, що можна подарувати на День народження? (Відповіді дітей)

Вихователь. Можна, самому зробити подарунок? Який подарунок, можна зробити своїми руками? (Намалювати листівку, зробити саморобку із природного матеріалу, аплікацію)

Вихователь. Ви знаєте, що подарунок, який зроблений своїми руками цінується більше, ніж куплений в магазині. Подумайте хвилиночку і кожний скаже, що він хоче змайструвати і подарувати Сімці і який матеріал вам для цього потрібний (діти повідомляють вихователеві, який подарунок вони будуть робити і який матеріал для цього буде потрібний).

Вихователь. Знайдіть кожен собі місце і візьміть все необхідне для роботи і приступайте до виготовлення подарунка для Сімки. Якщо вам потрібна буде допомога, зверніться до мене або один до одного (діти вибирають матеріал і починають роботу, вихователь надає допомогу по мірі необхідності).

Вихователь. Наші подарунки готові, давайте їх розглянемо (діти розповідають, як і з чого зроблений подарунок).

Вихователь. Тепер давайте подумаємо, як наші подарунки потраплять до Сімки (відповіді дітей).

Вихователь. Правильно. Потрібно послати їх посилкою. Давайте візьмемо поштову скриньку, акуратно покладемо наші вироби, а щоб посилка прийшла точно по адресату, потрібно вказати адресу на посилці і обов'язково вказати зворотну адресу, щоб одержувач знав, від кого надійшла посилка. Разом з дітьми вихователь заповнює бланк на посилці.

Вихователь. Ну, що ж ви молодці, Нулик і Сімка будуть дуже раді вашим подарункам.

Конспект самостійної художньо-творчої діяльності на тему: «Картинки-загадки»

Мета: вчити співвідносити дані форми овалу, кола з частинами знайомих предметів (тулуб, голова знайомих звірів і птахів) і за допомогою домальовування додаткових частин (лапки, хвостики, вуха) отримувати закінчене зображення; вправляти в зафарбовуванні малюнка пензлем, в одному напрямку, невідривно рухами «туди-назад»; розвивати у дітей уяву і фантазію, вміння розповісти про зміст малюнка.

Попередня робота: заняття по формуванню умінь зображувати овальні форми, передавати відмінності від круглих: «Яблуко і сливи», «Помідори і огірки в баночці» .

Матеріал: ігровий персонаж Незнайко, крейда; для дітей в конверті аркуші паперу завбільшки з листівку з намальованими овалами і колами в різному положенні; олівці, гуаш.

Хід роботи

Заняття проводиться в ігровій формі. На столі у вихователя, опустивши голову, сидить Незнайко, а перед ним лежить конверт.

Вихователь. Про що ти задумався, Незнайко?

Незнайко. Я отримав листа, а в конверті побачив картки, на яких намальовані овали і кружечки і написано, що це загадки. Якщо домалювати до овалам і кружечків якісь частини, то дізнаєшся відгадку. Я думав, думав, але так нічого і не зрозумів. Прийшов до вас. Може, мені допоможуть діти? Адже цікаво розгадати ці загадки.

Вихователь. Незнайко, покажи мені картку, а я спробую розгадати загадку (прикріплює картку до дошки). Так, тут намальований великий овал похило, а зверху маленький овал. Може бути, це якийсь звір? Я домалюю хвіст, лапки і вушка і відгадаю, хто це. Це білка. (Домальовували частини.)

Незнайко. А я думаю, що відгадка не білка, а пташка. Намалюй мені на дошці такі ж овали, а я домалюю хвостик, дзьоб і крила.

Незнайко «малює» додаткові частини.

Вихователь. Діти, а може, тут інша відгадка?

Знову малює два овалу і запрошує з числа бажуючих дитини для відгадування загадки. Дитина домальовує відсутні частини (каченяті, собачці і ін.).

Вихователь стирає малюнки з дошки.

Вихователь. Незнайко, давай роздамо дітям загадки, нехай вони їх розгадають.

Вихователь роздає дітям аркуші паперу. В процесі заняття запитує у кількох дітей, яка у них відгадка. Звертає їхню увагу на розташування овалів і кіл на папері. Якщо овали розташовані горизонтально, то звір стоїть або біжить, якщо похило, то він сидить, а пташка летить. Готові «відгадки» пропонує зафарбувати гуашевими фарбами. Якщо потрібно, нагадує правила зафарбовування.

В кінці заняття діти виходять до столу зі своїми листками паперу, розповідають і показують Незнайкові «відгадки» – звірка або пташку. Петрушка хвалить дітей, зазначає цікаві відгадки. Складає листівки в конверт, дякує дітям за допомогу, каже, що покаже відгадки своїм друзям.

Вихователь просить Незайка принести ввечері картинки-відгадки знову в групу, щоб діти показали їх своїм мамам і татам і розповіли, як вони відгадали загадки.

Колективна робота «Казковий птах». Конспект заняття з аплікації з елементами самостійної художньо-творчої діяльності

Мета: Закріплювати вміння вирізати частини предмета різної форми і складати з них зображення. Вчити передавати образ казкового птаха, прикрашати окремі частини і деталі зображення. Закріплювати вміння вирізати симетричні частини з паперу, складеної вдвічі (хвосту різної конфігурації). Розвивати уяву, активність, вміння виділяти красиві роботи.

Завдання: Показати різні варіанти вирізування красивого хвоста з паперу, складеної вдвічі. Заохочувати прикрашати птаха. В кінці заняття всі роботи виставити на дошці, розглянути. Запропонувати дітям вибрати найкрасивіших казкових птахів, пояснити свій вибір. Викликати почуття радості від створення яскравих, нарядних, красивих казкових птахів.

Зв'язок заняття з іншими заняттями і видами діяльності виховної роботи: спостереження за птахами на прогулянці; ліплення великих і маленьких птахів, розгляд ілюстрацій, яворівських, опішнянських глиняних птахів, інших виробів.

Матеріали до заняття: набори різної кольорового паперу, конверти з обрізками, ножиці, клей, баночка для клею, кисть для клею, підставка для

кисті, клейонка, серветка (на кожную дитину), аудіозапис «Голоси птахів», «Звуки лісу».

Хід роботи

Організаційний момент.

Вихователь: Сьогодні я запрошую вас на казкову галявину, де зібралися самі різні птахи, виготовлені дорослими і дітьми різними способами.

Бесіда про птахів.

- Подивіться і скажіть, які птахи зібралися сьогодні на галявині? Назвіть їх. А тих птахів, яких не назвали, де можна зустріти? (Відповіді дітей). Звичайно в казці. Тому їх і називають казкові птахи.

- Чим відрізняються казкові птахи від звичайних?

- А що у них спільного?

- Які птахи відразу привертають нашу увагу і чому? (Відповіді дітей).

- На нашій галявині багато птахів, справжніх і казкових, але немає однієї - Птаха Щастя. Люди вірять, що на світі є птах, що приносить на своїх крилах щастя, яскраве і радісне як її неповторної краси хвіст. Як вам здається, як він виглядає? Закрийте очі і уявіть свого Птаха Щастя. Що ви бачите? Опишіть (відповіді дітей).

Пальчикова гімнастика:

Ходить бусол по болотах
У червоних у чоботах,
Ловить ящірок, комах
Та на жаб наводить жах.
Довгим дзьобом цокотить,
За хвилину полетить,

Щоб із неба, з вишини

Помахать крилом мені.

Вихователь:

- Пропоную вам, діти, зробити аплікацію «Птах Щастя». (Діти проходять і сідають за столи).

- Ви вірно помітили, діти, що при всій різноманітності птахів, вони мають багато спільного. Всі птахи, і казкові і реальні мають одні і ті ж частини тіла (тулуб, голову, хвіст тощо). Зараз я покажу вам, як можна вирізати силует птаха без хвоста – його ми зробимо потім.

- Силует можна вирізати з паперу складеного навпіл. Хто підкаже, як правильно складати папір навпіл, і за яку сторону заготовку (відповіді дітей і показ вихователем послідовності вирізування).

- Вирізати починаю з тулуба. Тримаю заготовку за лінію згину горизонтально. Ставлю ножиці на лівий нижній кут і вирізаю полуовал (велику гірку) приблизно до середини заготовки. Потім ріжу прямо - це шия. Шия переходить в голову (маленька гірка) і закінчується гострим дзьобом. Подивіться на схему і ще раз запам'ятайте послідовність вирізування контуру.

(Діти самостійно вирізують силует птиці).

- Тіло птаха, шия і голова будуть вільно звернені вперед. Так ми отримаємо не плоске, а об'ємне зображення, що додасть нашій птиці жвавості. Птах схилив голову і, здається, що він ось-ось зійде з аркуша і полетить.

- Тепер нам залишається доповнити зображення. А головна прикраса будь-якої чарівного, казкового птаха – це її хвіст. Як ви будете його зображувати, залежить від вашого задуму. Підбір кольорів, їх поєднання; форма пір'я і прикрашання птаха – все це ваше бажання. У кожного вийде свій,

неповторний Птах Щастя. Чим незвичнішим, цікавішим буде птах, тим більше радості і щастя він принесе.

(Самостійна творча діяльність дітей).

Наклеїти роботи разом з дітьми на заздалегідь підготовлений ватман, із зображенням казкового дерева.

Підсумок заняття. Виставка робіт на стенді.

Вихователь: - Діти, у нас вийшла ціла зграя птахів Щастя. Давайте розглянемо птахів, помилюємося ними.

(Розгляд та аналіз дитячих робіт).

- Діти, Птах Щастя несе на своїх крилах удачу в справах, радість, мир в домі - все найкраще. Ви можете подарувати її тому, кому захочете. Не випадково співається в одній чудовій пісні:

Ми бажаємо щастя вам,

Щастя в цьому світі великому.

Як сонце вранці,

Нехай воно заходить в будинок.

Ми бажаємо щастя вам,

І воно повинно бути таким -

Коли ти щасливий сам,

Щастям поділися з іншим!

- Дивно, діти, але чим більше ми даруємо щастя іншим, тим більше його стає у нас. Кому хочете подарувати свою птицю, з ким поділіться своїм щастям?

(Відповіді дітей).

Групова консультація для вихователів «Розвиток комунікативних якостей дітей під час образотворчої діяльності»

В даний час важливість однолітка в психічному розвитку дитини так само визнається більшістю психологів. Особливо підкреслюється значення однолітка в становленні основ особистості дитини і в його комунікативному розвитку.

Саме старший дошкільний вік надзвичайно сприятливий для оволодіння комунікативними навичками. Дійсно, до 5-6 років значно зростає доброзичливість до однолітків і здатність до взаємодопомоги. Уміння бачити в партнері його бажання, уподобання, настрої. У багатьох дітей виникає безпосереднє і безкорисливе бажання допомогти однолітку, подарувати йому щось або поступитися в чомусь. Іноді навіть всупереч прийнятим правилам вони прагнуть допомогти іншому, підказати йому правильний хід або відповідь. 5-річні хлопчики можуть об'єднуватися з товаришем в своєму «протистоянні» дорослому, захищати чи виправдовувати його. Все це свідчить про те, що думки і дії старших дошкільнят спрямовані не тільки на позитивну оцінку дорослого і не тільки на підкреслення власних переваг, але і безпосередньо на іншу дитину, на те, щоб йому було краще. Одноліток, таким чином, стає для дитини не тільки засобом самоствердження і предметом порівняння з собою, не тільки обраним партнером, а й самоцінною особистістю, важливою і цікавою, незалежно від своїх досягнень і своїх іграшок.

У старшому дошкільному віці ставлення до однолітків стає більш стійким, не залежних від конкретних обставин взаємодії. До кінця дошкільного віку з'являються перші паростки справжньої дружби. Існує також думка, що дорослий пригнічує дитини авторитетом, тому відносини з однолітком більш природні.

Формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку в процесі занять образотворчої діяльністю змушує задуматися про створення оптимальних умов для розкриття потенційних можливостей кожної дитини як суб'єкта спілкування та суб'єкта продуктивної діяльності. В умовах образотворчої діяльності спілкування дітей один з одним і педагогом відрізняється від звичайного спілкування своїм змістом, яке має художню спрямованість на сприйняття мистецтва і на творчу діяльність в процесі роботи над зображенням, з приводу його змісту, якості, результатів.

В ході навчання слід використовувати нетрадиційні техніки малювання. Справа в тому, що не всі діти можуть добре малювати. І щоб вони змогли розкрити художній образ я пропоную використовувати штампки, ватяні палички, нитки, трубочки, поролон, пальці рук і навіть відбитки ніг. Необхідно підштовхувати самих знайти спосіб малювання.

Вибір дитиною матеріалу для зображення, будь то фарби, олівці, воскові крейди або вибір техніки малювання є становленням її самостійності. Корисними є створення колективних робіт, як взаємодія з однолітками, готовність до спільної діяльності, формування шанобливого ставлення один до одного. Створюючи колективні роботи, діти спілкуються, домовляються і обговорюють разом отриманий результат. Під час занять декоративно-прикладною творчістю діти можуть виготовляти іграшки, всілякі, вироби з природного матеріалу, шматочків тканини, фантиків, фольги. Так розвивається їх соціальний і емоційний інтелект.

Дитина малює, ліпить, будує, вирізає, обіграє свої вироби, що сприяють практичному освоєнню реального соціального простору: в символічних діях і заміщеннях дитина програє колізії відносин людей, символічно ідентифікуючи і відокремлюючи від персонажів, яких вона з власної волі вводить в ігрові та образотворчі сюжети.

Дошкільник зайнятий дослідженням будь-яких матеріалів, які потрапляють йому під руку, висловлює свої емоції. Образотворча діяльність є одним із засобів, що сприяють комунікативному розвитку успішної взаємодії дитини з дорослими і дітьми.

Спільна творчість є цінною як спілкування, адже ніщо не зближує так дітей і дорослих, як спільна діяльність, в той же час дорослий завжди має можливість допомогти дитині впоратися з труднощами, що виникають в процесі діяльності, а також захопити, зацікавити особистим прикладом. Ця активність спрямована на передачу дитині історично вироблених психологічних засобів і способів дій, соціальних норм, традицій, культури в цілому. Завдяки цьому і активність дитини поступово «окультурюється», збагачується цими засобами і способами, починає все більше відповідати вимогам суспільства.

Особливо важливим мотиваційним моментом для дітей є, на мій погляд, те, що всі пропоновані матеріали емоційно обігрується. Тому це приносить дітям радість і емоційну рівновагу, а так само розвиває цілий спектр умінь і здібностей.

Важливий прийом в розвитку дитячої творчості – проживання ситуації успіху, виховання у дитини інтересу до «продукту» власної образотворчої діяльності, бажання розповісти про те, що його хвилює, радує, прагнення поділитися своїми враженнями, почуттями з близькими йому людьми. А завдання дорослих, щиро порадіти разом з маленьким генієм, адже любов близьких людей і визнання його дуже важливо для нього.

Тому в групі постійно слід проводити міні - виставки робіт дітей, де дитина може помилуватися своєю роботою разом з батьком, мамою, після чого створити вдома постійно діючу, оновлювану виставку, що є з боку дорослого почуттям щирої поваги до продуктів дитячої діяльності. Адже «дитяча виріб – це частинка душі маленької особистості, її бачення

навколишнього світу і нехай маленьке, але вже досягнення в житті і не важливо, створена вона власними руками або спільно з дорослою людиною».

Таким чином, образотворча діяльність має великий потенціал для розвитку соціально - комунікативних якостей дитини, що в свою чергу забезпечує успішну соціалізацію дітей.

Групова консультація «Педагогічне керівництво самостійною художньою діяльністю»

Педагогічне керівництво самостійною художньою діяльністю, виникає з ініціативи дитини у вільний від занять час, являє собою деяку складність. Вона пояснюється тим, що вихователь не здійснює прямого навчання, а використовує головним чином прийоми непрямого керівництва. Ці прийоми багато в чому визначаються змістом самостійної образотворчої діяльності дитини, основою якої є образне віддзеркалення навколишньої дійсності, світу казок. Але для того щоб дитина змогла самостійно передавати враження про навколишній, він повинен вільно володіти зображально-виразними засобами.

Процес надбання знань, умінь, навичок відбувається на заняттях, а також у повсякденному житті. Якщо на заняттях передача художнього досвіду здійснюється дорослим, то в повсякденному житті дитина повинна самостійно використовувати набуті знання, уміння.

Вихователь сприяє тому, щоб діти в процесі спостережень навколишньої дійсності отримали різноманітні враження, зіставляє образи дійсності з створеними на заняттях, звертає увагу на можливість збагачення зображень. Наприклад, після малювання квітів з натури доцільно розглядати різні; квіти на лузі, в полі, на ділянці, в ілюстраціях. І тоді поза заняттями діти створюють зображення красивих букетів, декоративних композицій.

Вихователь пропонує дітям розглянути ті предмети, які вони хочуть самі намалювати. Так, якщо дитина висловив бажання намалювати машини, літаки, вихователь може запитати її, чи знає дитина як їх малювати. Він може запропонувати дитині розглянути в ілюстраціях різні види транспорту, при цьому звернути його увагу на характерні особливості кожного з них. Таку пропозицію не повинно бути нав'язливою, вона виникає в залежності від вмісту дитячого задуму.

Дітей часто привертає малювання нескладних декоративних композицій (килимків, серветок, хустинок), тому для розглядання поза заняттями вихователь дає дітям іграшки, картинки, в яких чітко зображується форма предмета. Декоративні розписи, доступні дітям за композицією візерунка, допоможуть їм збагатити свої малюнки.

У вільний час діти часто використовують улюблені кольори олівців, фарб. Вихователь підтримує у дітей це бажання, готуючи різноманітний матеріал.

Спостереження показують, що іноді, створюючи зображення поза заняттями, діти мало уваги звертають на якість штрихування, від чого малюнки набувають недбалий вигляд. Вихователеві слід постійно нагадувати дітям про те, що рівно, красиво, охайно зафарбовувати треба не тільки на занятті. Іноді недбалість у дітей виникає через те, що вони, почавши малюнок, не закінчують його. Керуючи образотворчою діяльністю поза заняттями, вихователь допомагає дітям планувати свою роботу, уникати квапливості, доводити задум до кінця.

Вихователь виступає в ролі порадики, зацікавленого майбутнім малюнком. Він не диктує дитині, як і, що робити, а жваво обговорює з ним хід роботи.

Для того щоб малюнок, ліплення, аплікація, що виникла з ініціативи дитини, знайшла своє конкретне застосування, вихователь часто використовує гру.

Коли на заняттях малюванням, ліпленням, аплікацією, конструюванням вихователь пропонує дітям виліпити частування для ляльок або придумати декоративні візерунки для прикраси лялькового куточка, перед дітьми ставиться конкретне завдання. Вихователь сам визначає мету, діти з цікавістю її виконують. Після заняття розгортається гра. Вихователь нагадує, що малюки пригощають ляльок печивом, цукерками. Старші діти радяться, якими килимками краще прикрасити стіни кімнати, де живуть ляльки. Вихователь, керуючи цією діяльністю, активізує дітей, радить вибрати найкрасивіші візерунки для килимка, цікавиться, чому вони дітям сподобалися.

У самостійній образотворчої діяльності ініціатива повинна виходити від дітей. Якщо в середній групі вихователь може активніше радити, організовувати, допомагати, то в старшій групі доцільніше надати дітям більшої самостійності.

Під час образотворчої діяльності з власної ініціативи виховуються дружні взаємини між дітьми. Якщо хтось малює, товариш приносить йому в баночці воду, з цікавістю дивиться, що виходить. Іноді діяльність одну дитину стає творчою співдружністю 2-3 дітей: ті діти, які спостерігали за процесом малювання, спочатку допомагали радою, потім починали малювати на цьому ж аркуші. Колективна творчість збагачує дітей. Вихователь підтримує у дітей такі дружні взаємини, вчасно приходиться на допомогу тим, хто в чомусь важко.

Слід приділити велику увагу і обладнання для самостійної діяльності. Необхідно виділити місце для її розгортання (особливо зручний стрічковий стіл), шапка для зберігання матеріалів (вони розташовуються так, щоб дітям

було зручно їх брати). Слід мати твори образотворчого мистецтва (репродукції, естампи, альбоми, листівки), а також вироби декоративно-прикладного мистецтва. Ці твори можуть оформляти зону образотворчої діяльності. В зоні образотворчої діяльності є також дошка, на якій діти малюють крейдою або кольоровою крейдою. Добре мати мольберт – тоді дитина, стоячи перед великим аркушем паперу, може створювати цікаві композиції.

Використання більш широкого асортименту матеріалів збагатить самостійну образотворчу діяльність. Застосування гуаші, акварелі, темпері, туші, кольоровий пастелі, введення в роботу дітей тканин, керамічної глини і плиточки, кольорової синтетичної плівки вимагає, з одного боку, освоєння незнайомих прийомів, з іншого – відкриває нові можливості образного втілення.

Матеріали та обладнання куточка образотворчої діяльності вихователь час від часу змінює, доповнює, переглядає.

Для організації конструювання з будівельного матеріалу в час, відведений для ігор, вихователь перш за все дбає про обладнання в кожній віковій групі будівельного куточка. Тут він поміщає набори будівельних матеріалів (великих і дрібних), що відповідають можливостям дітей даного віку, різні конструктори і різноманітні дрібні іграшки: м'які, гумові, металеві, пластмасові, поліетиленові, що зображують людей, тварин, рослини, транспорт. В куточках для дітей старшого дошкільного віку бажано мати альбом з фотографіями будівель, зроблених як самим вихователем, так і дітьми. Фотографії, зібрані в одному альбомі, можуть відображати різну тематику або різні варіанти однієї і тієї ж теми (мости, транспорт, будівлі).

Створюючи споруди для гри, діти в процесі її часто їх переглядають, доповнюють різними деталями протягом декількох днів. Тому важливо створювати умови для збереження найбільш цікавих дитячих будинків.

Керівництво вихователя іграми в будівельному куточку має бути направлено на розвиток їх змісту, на організацію дитячого колективу, на встановлення правильних взаємин між дітьми.

Дітям молодшого дошкільного віку вихователь нагадує про те, що вони будували на заняттях, часто сам бере участь в їхніх іграх – споруджує необхідні споруди і разом з дітьми обіграє їх.

Заохочуючи конструктивні задуми старших дошкільників, вихователь може надавати безпосередню допомогу в їх здійсненні: показати окремим дітям необхідні прийоми конструювання, дати пораду, що і як краще зробити, який використовувати матеріал, не пригнічуючи при цьому ініціативи дітей.

Дуже важливо дати правильний напрямок дитячої діяльності в момент організації гри, допомогти розподілити обов'язки так, щоб кожна дитина активно будував, не заважаючи іншим, і не допускати, щоб одні будували, а інші – тільки їм допомагали.

Вихователь повинен пам'ятати про те, що образотворча діяльність поза заняттями не є обов'язковою для всіх, що займатися нею можуть тільки ті, хто любить малювати, ліпити, вирізувати.

Діти можуть займатися самостійною образотворчою діяльністю протягом 10-15 хв, так як закінчувати малюнки, ліплення, аплікацію вони можуть в наступні дні, неодноразово повертаючись до них.

У керівництві самостійною художньою діяльністю велику роль відіграє планування. Це пояснюється тим, що частина занять з малювання, ліплення, аплікації, конструювання повинна мати такі теми, які можуть стати основою змісту самостійної художньої діяльності. Керівництво цією діяльністю вимагає від вихователя більшої чуйності, уваги до інтересів і задумів дітей, створення умов для розвитку їх творчих здібностей.

Протокол № 5

Назва методики: Вивчення комунікативних умінь (спостереження за діяльністю дошкільників)
(контрольний експеримент)

Група: старша «А»

№ з\п	П.І. дитини	Комунікативні уміння дошкільників							Загальний бал	Рівень
		Уміння орієнтуватися в ситуаціях спілкування	Уміння діяти відповідно до заданої метою до кінця	Уміння говорити про свої наміри	Уміння вступати в процес спілкування, привертаючи увагу співрозмовника до себе	Уміння помічати і оцінювати особистісні якості партнера	Уміння оцінити емоційний стан партнера	Уміння підбирати вербальні і невербальні засоби спілкування		
1	Поліна Б.	3	2	1	2	1	1	1	11	низький
2	Сашко Б.	3	2	2	2	2	2	2	16	середній
3	Максим В.	2	1	1	3	1	2	1	11	низький
4	Юлія В.	2	2	3	3	1	1	2	13	середній
5	Аліна Г.	2	3	3	3	3	2	2	18	високій
6	Євген Д.	2	2	2	2	1	1	1	11	низький
7	Максим Д.	1	2	2	1	2	1	1	10	низький
8	Арсен Є.	2	3	3	3	3	3	2	19	високій
9	Софія З.	2	2	2	2	2	2	1	13	середній
10	Кирило К.	3	3	3	2	3	3	3	20	високій
11	Ярослава К.	2	2	2	1	1	2	2	12	середній
12	Микита Л.	1	1	2	1	1	1	1	8	низький
13	Леся Л.	1	1	1	1	1	1	1	7	низький
14	Семен М.	3	3	3	3	3	3	2	20	високій
15	Альона М.	2	2	1	2	2	2	2	13	середній
16	Надія Н.	2	1	1	2	2	2	2	12	середній
17	Олег П.	3	2	2	3	2	2	2	16	середній
18	Макар С.	3	2	2	2	2	3	2	16	середній
19	Улляна Т.	2	2	2	2	2	2	2	12	середній
20	Тимофій Ш.	2	2	2	2	2	3	2	15	середній

Протокол № 6

Назва методики: Вивчення комунікативних умінь (спостереження за діяльністю дошкільників)
(контрольний експеримент)

Група: старша «Б»

№ з\п	П.І. дитини	Комунікативні уміння дошкільників							Загальний бал	Рівень
		Уміння орієнтуватися в ситуаціях спілкування	Уміння діяти відповідно до заданої метою до кінця	Уміння говорити про свої наміри	Уміння вступати в процес спілкування, привертаючи увагу співрозмовника до себе	Уміння помічати і оцінювати особистісні якості партнера	Уміння оцінити емоційний стан партнера	Уміння підбирати вербальні і невербальні засоби спілкування		
1	Аліна Б.	3	3	3	3	3	3	2	20	високий
2	Сашко Г.	1	2	1	1	1	1	1	8	низький
3	Данило Г.	3	2	2	3	3	2	2	17	високий
4	Микита Є.	2	2	2	3	2	2	1	14	середній
5	Софія Ж.	1	1	1	2	1	1	1	8	низький
6	Аліса К.	1	1	2	3	2	1	2	12	середній
7	Олег М.	3	2	3	2	3	3	3	19	високий
8	Катерина М.	1	2	2	2	2	2	1	12	середній
9	Карім О.	2	3	2	3	2	3	2	17	високий
10	Ольга С.	1	2	2	2	2	2	1	12	середній
11	Кирило Л.	2	2	3	3	3	2	2	17	високий
12	Тетяна Н.	2	2	1	2	2	1	2	12	середній
13	Марія О.	1	2	2	2	2	2	1	12	середній
14	Уляна П.	2	3	2	2	2	3	2	16	середній
15	Данило Р.	1	2	1	1	2	1	1	9	низький
16	Мілана С.	2	3	3	2	2	2	2	16	середній
17	Дарина Ф.	1	1	2	1	1	1	2	9	низький
18	Катерина Х.	2	2	2	3	2	2	2	15	середній
19	Вова Ш.	2	2	1	2	2	1	2	12	середній
20	Віка Я.	2	2	2	3	2	2	2	15	середній

Протокол № 8

Назва методики: Вивчення рівня розвитку самостійності старших дошкільників в образотворчій діяльності (контрольний експеримент)

Група: старша «Б»

№ з\п	П.І. дитини	Критерії рівня розвитку самостійності і сформованості умінь						Загальний бал	Рівень
		Регуляція діяльності			Творчість				
		Відношення до оцінки дорослого	Оцінка дитиною створеного нею зображення	Емоційне відношення до діяльності	Самостійність задуму	Оригінальність зображення	Прагнення до найбільш повного розкриття задуму		
1	Аліна Б.	2	2	2	2	2	2	12	С
2	Сашко Г.	2	2	2	2	2	3	13	С
3	Данило Г.	1	1	1	1	1	1	6	Н
4	Микита Є.	2	1	1	2	2	2	10	С
5	Софія Ж.	3	3	3	3	3	3	18	В
6	Аліса К.	2	2	2	2	3	2	13	С
7	Олег М.	1	2	1	1	1	1	7	Н
8	Катерина М.	1	1	1	1	1	2	7	Н
9	Карім О.	2	2	2	2	2	3	13	С
10	Ольга С.	3	3	2	3	3	3	17	В
11	Кирило Л.	1	1	1	1	1	1	6	Н
12	Тетяна Н.	2	1	2	1	2	2	10	С
13	Марія О.	2	2	2	2	2	3	13	С
14	Уляна П.	1	2	1	1	1	1	7	Н
15	Данило Р.	2	2	2	3	2	3	14	С
16	Мілана С.	2	2	2	2	2	2	12	С
17	Дарина Ф.	1	1	1	1	1	1	6	Н
18	Катерина Х.	3	3	3	3	3	3	18	В
19	Вова Ш.	2	1	2	1	2	2	10	С
20	Віка Я.	2	2	2	2	2	1	11	С